

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Llibre D'històries

Author: Raimón Casellas

Release date: January 2, 2007 [eBook #20253]

Language: Catalan

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK LLIBRE D'HISTÒRIES ***

LLIBRE D'HISTÒRIES.

ALS BENEVOLENTS LECTORS

Entre el florir i el marcir-se de les sensacions diàries que l'espectacle de la vida vos promou, us salta de vegades als sentits una feta, una dita, una visió que, més que per curiosa o rara, per susceptible d'ulteriors transformacions, sentiu ànsia de contar als demés. Sembla que servant el cas únicament per a vosaltres no us trobeu prou complaguts, sinó que l'haveu de trametre al proïsme per a gaudir-lo del tot. Una part d'aquest afany, ja es veu que és necessitat humana d'expansió; però una altra part, i de segur la més grossa, probablement s'ha de pendre per propensió a la mímesi, per instint imitatiu, per tendència artística, literària.

Perquè el cert és que, en comunicant als altres el què ha mogut un moment el nostre esperit, pel regular es posa cura en rimar la feta, en ordenar-la, en enquadrar-la, en decorar-la segons lleis d'art que cada contaire porta a dintre. Veniu a fer com el músic que harmonitza la melodia salvatge. Del succés vulgar, corrent, que preteniu relatar, en dibuixeu amb perfils les frases significants, n'accentueu el què us apar capital, n'efumeu el què us sembla secundari i, aquí amplificant i allí enxiquint, talleu, afegiu i capgireu. En una paraula: vos apropieu el fet, imaginant-lo a semblança vostra; o segons els figurins d'una moda literària.

I un cop posats a transfigurar aquestes apariències de la vida que anomenem realitats, sol succeïr que, tot repetint-les i tot refent-les amb la repetició, les enlairem, les engrandim i les fem significants. Del fet corrent, ordinari, arriben a compaginar-se històries o historietes, que són versions corregides i augmentades pel nostre albir. Com no es tracta de cap procés científic del què se n'hagi de deduir una veritat més o menys probable, sinó de gènesi de rondalles o novel·les de les quals es pot treure un plaer més o menys viu i selecte, la transformació artística, en lo moral, esdevé cosa legítima, convenient i tot per a la joia honesta de l'esperit i la felicitat de la cosa pública.

Tant s'arriben a transfigurar certs fets, per obra i gràcia dels contaires, que a voltes el mateix cas que ha servit de motiu ocasional a la història o historieta, acaba per ésser en ella desmentit. Tot el que augmenta la història en artifici i en transcendència, ho perd el fet inicial en brossa d'accidents nimis, de circumstàncies contradictòries, de detalls insignificants. Qui sol guanyar-hi és el lector; fins en el tocant a adquisició de veritats permanents, perquè sempre en contindrà més lo que el contaire hi posi de l'estre propi que lo que en tregui del fet real.

Tot això ha estat per a dir-vos que les fetes, dites i visions que, mudades en històries, en aquest llibre he reunides, en part són ficció -potser la realitat més alta- i en part realitat -potser l'apariència més frívola. I que, amb això, serà temps perdut el que passeu esbrinant quines històries són més mentida i quines són més veritat. Perquè, la major part de les vegades, les que us semblin més verídiques seran les més artificials, i les que tinguin aire de més fantasioses seran les més acostades a la veritat exterior.

Àdhuc en trobareu alguna que quasi res té que veure amb lo natural. I si dic quasi, és perquè crec que no hi ha artifici -ni tan solament creació veritablement poètica- que no toqui per un cantó o altre amb les apariències exteriors.

TRESOR TRET D'UNA NOVEL·LA O UN PROFESSOR D'ENERGIA

Quan el jove historaire, en Marc Palau, va arribar a la penya, a quarts d'onze de la nit, molts concurrents li varen preguntar pel seu oncle, el milionari Pere Serra, per mal nom en «Serra de les unces», qui, segons deien els diaris, estava malalt de gravetat.

-Els metges han pronosticat que no allargarà més de vuit dies- va respondre l'historaire.

-Aleshores, disposa't a heretar...- va fer un concurrent.

-No ho creguis. El meu pobre oncle, dic, el meu ric oncle, m'ha tingut sempre poques simpaties, per a deixar-me tastar del seus milions. An els seus ulls, tinc una tara massa grossa per a que un home com ell me la pugui perdonar.

-Una tara... Quina tara?

-Sí, la tara d'ésser un *intel·lectual*, com ens titulem nosaltres mateixos, modestament. Els homes que han pujat del no res, que s'han obert pas entre la misèria a empentes i rodolons, fins a arribar a fer-se rics, neguitosos com estan contínuament per les lluites del negoci, miren, per lo general, amb certa rancúnia als contemplatius que malversen la vida entretinguts en somniar o esbrinar coses que no porten cap profit palpable, cap profit dels que se'n pot fer un *assiento* en els llibres de comptabilitat. El meu oncle sempre diu que, en sabent entendre les partides del Major, no calen pas més lliçons de lectura, i que d'escriure ja n'hi ha prou quan se sap posar la firma d'un rebut. Sempre em recordaré de la graciosa escena que va passar a casa un dia que ell va venir, quan va casar-se ma germana. El varen fer entrar al meu estudi, no sé perquè, i, tan bon punt va veure la llibreria, va agafar un aire còmicament sever, un posat agre-dolç d'indignació, com si tot d'un cop s'imaginés els diners malaguanyats que representava la biblioteca i el temps perdut que suposava la lectura de tant paper. Després de recórrer amb la vista les parets cobertes de volums em va clavar la mirada amb la mateixa severitat que si m'hagués sorprès en una escena de disbauxa. -¿I què en fas de tots aquests llibres?- em va preguntar, seriós i solemne com un jutge. ¿Voleu creure que no vaig saber què dir? A un home com aquell, que ni temps havia tingut de noi per a passar les beceroles, no li havia pas d'anar a explicar que d'aquells llibres en treia, per exemple, *l'Estudi social dels remenses a Catalunya*, que era el que aleshores em tenia capficat. L'home no m'hauria entès i potser haguera cregut que me'n mofava. Així és que vaig respondre: -¿Amb aquests llibres?... m'hi entretinc...- Aleshores l'oncle va restar llarga estona contemplant-me amb llàstima, amb fonda llàstima, amb una llàstima en què, més que pietat, hi entrava el menyspreu, potser fins l'odi, l'odi de l'home lluitador que, havent hagut de sirgar tota la vida per a assolir un triomf sempre discutit, sempre disputat, s'indignava contra el que ell creia gaudint tranquil·lament de l'existència, breçat en la satisfacció que procuren els goigs egoistes i solitaris de l'intel·lectualitat. Però, al capdavall, va passar la indignació i va triomfar la ironia... perquè, tot fent la mitja rialleta, ¿sabeu el què va acabar per dir-me? Doncs, va acabar per dir: -De segur que tots aquests llibres, no n'hi deu haver ni un que ensenyi com s'ha de fer per a guanyar una pesseta!

Al sentir aquell acudit utilitarista, tots els de la penya van esclafir una rialla.

-I tenia raó, l'home!- va fer un.

-És clar que sí!- van dir altres.

-Les lletres no són aliment per al cos...

-Les lletres són pa per a l'ànima!

I mentre tots convenien en que, mirat des del punt de vista utilitari en què s'ho mirava l'oncle Serra, era una veritat monumental que la literatura, sia d'història, sia d'imaginació, cap profit immediat i tangible podia arribar a produir, es va alçar un senyor entre la concurrència, dient amb vivesa i aplom:

-Doncs, per a mi tot això es fals, i no hi ha concepte més equivocacat que aquest que aquí es sosté... Per lo menys jo ho puc dir tot al revés, fundant-me en la meva història.

Tothom va restar un xic estranyat d'aquella interrupció fogosa. En Pau Torres, el qual amb tanta energia contradeia l'opinió general, era tingut per home ric, molt ric, si no milionari com l'oncle Serra, amo i senyor d'una fortuna molt respectable. Se li sabien possessions a Andalusia, finques a Barcelona i a l'Empordà i gran varietat d'especulacions de què ell era l'ànima i el braç. Demés feia estrany que amb tal vivesa repliqués, un home que en general es mostrava fred i seriós, més amic de fets que de paraules. Es veia bé que aquell tema li havia tocat al viu. Per això totes les cares varen girar-se encuriosides cap a aquell subjecte sapat, desinvolc i enèrgic, com esperant una explicació.

Aleshores, en Pau Torres va prosseguir:

-Sí, la meva història és la més completa negació de que la literatura, fins la que en diem amena, no pugui ésser per als seus devots font de material riquesa. En demostració d'això, vaig a dir ara el què no he dit mai a ningú... i és que la meva fortuna, la meva posició, tota la dec a la lectura d'un llibre, i no us cregueu d'un llibre científic, que això ja no constituiria cap raresa, sinó d'imaginació, d'una novel·la famosa, coneguda a tot el món.

L'auditori estava suspens d'expectació.

-La cosa promet ésser interessant!- exclamaven uns.

-Que es revel·li aquest prodigi!- demanaven altres.

-Preguem que la història es conti!- recalcaven els demés.

-Ja ho contaré- va respondre l'interpel·lat. -La major part dels d'aquí saben bé prou que jo sóc de l'Empordà, fill d'una casa de Sant Feliu, dedicada al comerç de suros des d'un grapat de generacions. Els trefins i les pannes són en la meva família una tradició quasi nobiliària, tramesa constantment de pare a fill. Mes, jo no era l'hereu; era el tercer dels germans, un fadrí extern... i, encara que a casa no m'haguera mancat res, i en cas de morir el pare, m'hauria pogut associar amb el germà gran amb el que m'hagués tocat de legítima i millora, què us diré? Em sembla que no m'hauria sabut avenir a fer la viu-viu, eternament encofurnat a casa i supeditat sempre a l'hereu. Més m'estimava ésser independent i viure lliure dels meus actes. Tenia ambició i volia anar per a mi. ¿Per quins cinc sous no podia emancipar-me, com s'havien emancipat tants altres fadrins externs de cases bones de per allí, dedicats tots als afers del suro? L'un havia aconseguit establir a Londres la representació d'algunes cases empordaneses; l'altre havia anat de comissionista de carrats a França; un íntim amic meu dirigia unes explotacions sureres a Portugal. ¿Per què no havia jo de fer com ells, ja que em sentia amb esperit d'empresa i ganes de treballar? ¿Però, què faria, quina tecla tocaria que, tot donant lliure expansió a les meves iniciatives, concordés amb els meus coneixements adquirits sobre la indústria de casa? En semblants cavil·lacions anava jo capficat, quan, un dia, estant-me a casa llegint, em varen fer un salt d'emoció uns certs capítols del llibre que tenia entre les mans. Eren els capítols que havien, amb el temps, de fer-me ric... Molts dels que m'escolten ja saben que jo he alternat sempre les tasques del negoci amb l'afició literària i que fins, Déu me perdó!, he fet les meves provatures en vers i en prosa. Mil cops havia, doncs, jo llegit aquell llibre que tanta impressió em causava com si fos sobtada revel·lació, però mai de la vida m'havia sotregat com en aquells instants. En el fort de l'emoció que em corprenia vaig arribar a exclamar: -Ja l'he trobada! ¡Ja l'he trobada la pedra filosofal!- ¿I no sabeu el què hi havia en aquells capítols que tant em trasbalsaven l'esperit? Hi havia la descripció d'un terror immens, trencat, espadat, abrupte, quasi inaccessible, ple de centenaris boscos de suredes verges que la mà de l'home no havia escorxat encara mai. Ja estava decidit. La meva sort ho volia. Hi havia un país inexplorat que m'oferia els seus tresors forestals... i jo havia d'ésser el Colom d'aquell món per descobrir. Vaig cridar al meu pare i, en poques paraules, el vaig posar al corrent de la meva troballa i dels meus plans. De primer moment va mirar-me amb desconfiança, com si tingués por de què m'hagués tornat boig. Però jo li vaig ensenyar el llibre, li vaig exposar les meves raons, li vaig fer els meus arguments, i al capdavall aquell home, que tenia gran intuïció de les coses i una fe cega en el meu esperit d'iniciativa, va acabar per interessar-se fortament en els meus projectes. Em va donar diners per a un viatge d'exploració... i vaig sortir de Catalunya cap al país salvatge i verge, tan ben descrit en el llibre.

-Però, bé... ¿quin és aquest llibre misteriós que revel·la en nostres dies països ignorats, plens de

tesor per a tothom desconeguts?- va interrompre un dels oients.

-Demano un compàs d'espera... Tot és sabrà...- va replicar serenament l'empordanès com si trobés íntima delectació en la curiositat excitada dels concurrents. -Al cap de tres mesos i mig o quatre, tornava a ésser a l'Empordà, i el pare em sortia a rebre. -Pare, lo del llibre és tot veritat. He vist aquell món feréstec ple d'alzines, retratat a la novel·la, i la pintura no pot ésser més exacta del començament a la fi. Es impossible trobar enlloc unes muntanyes més riques ni una població més pobra. En mig d'aquella riquesa per explotar, hi viu la gent més miserable de la terra. Més s'estimen morir de fam que treure profit d'aquelles immenses suredes, espeses, impenetrables i embrollades, com si mai hi hagués posat els peus ningú. Els propietaris les tenen abandonades d'anys i panys, per natural deixadesa i per por als bandolers que infesten el país. Per un bossí de pa es poden adquirir extensions inacabables de terror en aquell món desconegut, cobert de boscatge inextricable... Jo hi aniré, pare, jo hi aniré a fer-me'ls meus. Amb una dotzena de minyons resoluts que me'n duré d'aquí, imposaré respecte als bandolers, aclariré aquells boscos, i amb la primera pelada que es faci a les sureres, n'hi haurà prou per a pagar les terres que hagi comprat... I el programa es va acomplir al peu de la lletra, i des de fa vint-i-un any sóc mestre i senyor d'una gran part d'aquell immens territori que un llibre em va descobrir!

-¿I encara no es pot saber de quin llibre es tracta?- va fer un de la penya, desesperat.

-¿No he dit que era la novel·la més famosa d'aquest món? Doncs si es tracta de la novel·la més famosa, ¡quina altra ha d'ésser sinó el *Quijote*!

-El *Quijote*? va exclamar tothom.

-Sí, *Don Quijote de la Mancha*. ¿No teniu presents aquells capítols de la primera part, -jo els sé de cor, ratlla per ratlla- en què el cavaller de la trista figura, després de deslliurar als galeotes i de veure's maltractat, apedregat i robat per aquells lladregots i bandolers, se n'entra amb en Sanxo en les espessors de Sierra Morena? ¿No vos recordeu de la descripció d'aquelles penyes, d'aquelles muntanyes, d'aquelles espesses soledats, d'aquell lloc ombrívol, *pocas o ningunas veces pisado sino de pies de cabras o lobos*, ni d'aquelles serres aspres i amagades, *sin senda ni camino, donde si entráis media legua más adentro, quizá no acertaréis a salir*? ¿Heu oblidat aquells *alcornoques* descomunals que poblen les muntanyes, entre els quals n'hi ha de *tan gruesos y valientes* que un home es pot amagar a la soca buida?... Doncs, aquell salvatge i alterós país és el que jo m'he fet meu... I creieu que la cosa m'ha costat un xic... Com que Espanya, des dels temps heroics de don Quixot, no s'ha innovat res enterament, ni en els homes, ni en les coses, ni en la naturalesa, ni en els habitants, jo vaig trobar aquella Sierra Morena tan famosa, tal com Cervantes la va pintar, no sols amb els seus boscatges verges i amb les seves suredes colossals, sinó amb tota la seva pintoresca comparsa de lladres i bandolers... Confesso que aquests senyors eren un perill no despreciable. El país ja els considerava com a tradicionals dominadors i s'ajupia a satisfer-los puntualment les contribucions que li imposaven. Jo no em vaig deixar acovardir, i al davant dels meus minyons empordanesos, vaig arribar a posar el terror als mateixos bandolers. Un dia, al principi de la nostra estada, varen venir a exigir-me el secular tribut... però els vàrem rebre amb les carabines encarades, i els vàrem dir que prou i massa ens recava pagar la contribució al Govern d'Espanya, per a pagar-ne un altra als lladregots. Des d'aquell punt tot va ésser una bassa d'oli. La tranquil·litat es va obrir pas, i fins varen tornar a habitar a les finques abandonades alguns propietaris allunyats per la por dels malfactors. Nosaltres vàrem ensenyar de treballar als fills del país... tot el que pot ensenyar-se a aquella gent, que és la més peresosa de la terra...I sí, per a acabar, haig de dir-vos la veritat, vos confiaré que he sentit de vegades cert orgull de que hagi estat un català el que, demés de fer-hi la seva fortuna i l'esdevenidor dels seus fills, ha dut a aquelles terres un xic de civilització i prosperitat. -Com català havia d'ésser- va recalcar l'historià - qui sabés treure, en els nostres dies de treball, profit positiu de l'obra literària més enlairada que ha produït l'enginy dels castellans.

EN MALSANGRO

Aquella matinada, ja havia tocat un quart de cinc, i l'establer no tenia obertes les portes de la quadra. Varen tocar dos quarts... tampoc.

-Potser s'ha adormit, el mala pècora...- botzinaven enfurismats els carreters.

-Vell del dimoni!- va fer un. -¿No vols obrir, com cent banyetes?...

-Malsangro!- va cridar un altre, tot trucant a les portes amb un roc. -Obra, com un llamp de Déu!

Però en Malsangro no responia un mot ni dava senyals de vida.

Aleshores un dels mossos va enfilem-se per la finestra de la pallissa i d'un bot va ésser a dintre de la quadra. Al cap d'un moment s'obrien de bat a bat les portes de l'estable i el mosso sortia, exclamant esparverat:

-En Malsangro és mort!

-Mort?

-Sí, mort... Un cavall l'ha potejat.

Tots els carreters varen entrar corrents a dins, i allí, en un recó, sota un rastell, varen veure a en Malsangro, estès pels fems, fred, glaçat, tot brut de bolla i tacat de sanc glevada... Un xic més enllà, jeia un cavall, amb el ronsal arrossegant per terra...

Tothom va veure de seguida el què havia passat allí dins, aquella nit. Un cavall s'havia desfermat... l'establer l'havia volgut fermar altre cop... però l'animal se li havia girat a cosses... del primer cop l'havia estabornit, i després, com si no n'hagués tingut prou, l'havia potejat, fins a deixar-lo sense ànima.

Tots els carreters contemplaven el cadàver, entre rumiosos i horroritzats.

A l'últim, un va rompre el fúnebre silenci.

-No sabeu el què us dic jo? Que... no podia morir d'altra manera el gran Jan-Fume...

-En bona refè de Déus, que no!- va respondre un altre.

-Ell que matava les bèsties a torments, no és molt que hagi mort a les potes d'un cavall.

-És com una revenja...

-Una mala fi...

-Digueu-ne un càstic de l'infern...

I per la memòria d'aquells homes anava passant el record dels martiris horrorosos que l'establer feia passar als animals, com un botxí que es divertís amb els dolors de les víctimes. No és que aquells homes no fossin peguissers i àdhuc ferotges i desanimats, si convenia... però no tant, mal llamp! això no! com aquella fera sense entranyes.

Per un no res ja el teníau amb la vara enlaire, com si una vespa l'havés picat, renegant com un mal esperit. I ara agafava un cavall i li pegava als nassos, fins a fer-li rajar sang, i ara li garrotejava el genoll fins a trencar-lo de cames. Altres vegades els martiritzava tranquil·lament, a sangs fredes, amb una crueltat d'home pacient.

-Jo- va dir un del rotllo, un cop el vaig veure com a una euga li ficava una vara a les orelles, burxant-la i fent-la patir...

-Jo- va replicar un altre, -un dia el vaig atrapar quan a un cavall li omplia de sorra els ulls.

-Doncs, així... ben fort!

-Doncs, així... que es damni per mala ànima!

-No podia fer altra fi...

Però aleshores va sortir un vellet del rotllo i amb cara de pietat va dir:

-Minyons... potser no diríau el què dieu, si sabéssiu la història d'aquest home. Potser fins li tindríau compassió i tot, si coneguéssiu les desgràcies que li han passades. Jo l'he conegut de jove, de bordegàs gairebé... Tot just sortia de la Santa Casa... perquè el pobre era bord, era bordet... Pujava tot flac, tot malaltís... i com era tan dòcil, tan benigne, en el veïnat del Poblet, feia llàstima a tothom... De tanta llàstima, li varen ensenyar de menar carro, a llavors de les obres del Bogatell. El xicot es va fer... es va reviscolar... es va fer home... Al cap d'anys, fins va enamorar-se d'una mossa del camp de l'Arpa i s'hi va casar. Aquell home ja no volia més ventura i es tenia per més ditxós que un rei... Quan va veure prenyada a la seva dona, no hi va cabre d'alegria. Jo me'n recordo com si fos ahir... Aleshores treballàvem a les muralles de Sant Pere, que les estaven enderrocant. Ella, prenyada fins a les dents, venia cada migdia a dur-li el dinar. Tots dos s'asseien a l'ombra d'un arbre, al peu del carro, i vinga mirar-se embadocats, com si mai s'haguessin vist. Però... veu's aquí que un migdia, quan més distrets estaven contemplant-se, el cavall que menava ell, picat per mosques o no sé per què, alça de sobte les

potes i venta cossa a la dona al mig del ventre... La dona cau estirada, sense donar senyals de vida... Hi correm tots, la posem sobre un baiard i la traginem corrents a casa seva...

-I va morir?- preguntaven els carreters.

-Va morir. Va morir ella... va morir la criatura que duia a les entranyes... i des d'aquell punt, el seu home va semblar que es tornava boig... i així que veia un cavall, com si vegés el mal esperit.

Tots els carreters varen restar pensatius contemplant el cadàver de l'establer.

FESTA DE RAMS O EL BOSC SE N'ENTRA A L'ESGLÉSIA

Era a vigílies de Setmana Santa. I fos que ja es sentís l'ambient místic que s'anava acostant amb lentitud adolorida o fos que demanés meditacions llunyanes l'ànima somniosa dels circumstants, el fet és que en aquell cenacle de poetes es commemoraven els infantívols records que un dia havia deixat incisos en l'esperit, la cerimònia de l'Església.

Un dels poetes va dir:

Abans que el dia parpelligés, ja ens havíem llevat frisosos, plens d'una ànsia viva que ens privava de dormir. Diumenge de Rams! Diumenge de Rams! Tota la nit havíem somniat amb aquelles branques de llorer florit que havíem vist tallar a l'hort, a la vigília; tota la nit ens havien passat davant dels ulls, fent reverències, les vincladisses palmes d'or que venien de tan lluny, emigrades dels països riolers on neix el sol.

El goig no ens cabia dintre l'ànima mentre ens abillaven per a la festa, la festa nostra! ¡la festa dels infants! Xarrotejàvem com ocells a la verdissa, trescàvem ajogassats com cabridets a la prada... fins que una veu amiga, manyaga i severa alhora, venia a temperar nostra alegria.

L'àvia, la bona àvia, que tantes coses sabia de les cerimònies de l'Església i dels misteris de la Passió, ens deia aquests mots, que semblaven d'Evangeli:

-La festa dels Rams és diada d'alegria i és vigília de dolor. Per això els capellans porten avui capes morades: per a designar que el goig durarà poc i que prompte vindran les tribulacions i les tristeses. I la paraula santa apaivagava nostres brogits i cridòries. Esdeveníem seriosos i compungits, com transfigurats de sobte per la revelació de la divina tragèdia. Agafàvem rams i palmes amb recolliment i unció, com qui es disposa a exercir un ministeri sagrat, per damunt dels oficis de la terra. Erem portants dels llorers amb què per darrera vegada es devia glorificar el Crist, abans de morir per l'home... i sentíem sobre nosaltres tot el pes solemniat d'aquella missió litúrgica. Per això, al sortir al carrer amb les palmes a la mà, anàvem enlairats, radiants, gloriosos, com si voléssim arran de terra, sense tocar les lloses amb els peus. Per això preniem impensadament belles actituds seràfiques, com les dels arcàngels que van i vénen pels retaules, incensant la glòria del Senyor o oferint a l'Altíssim atributs de son poder infinit.

Mes, aquells aires de beatitud duraven poc. Erem humils infants de la terra i al veure davant nostre la ruta, que duia al temple, tota enjoiada de poncelles i alegria per obra i gràcia del bon temps, perdiem, sense adonar-nos-en, la majestat de nins gloriosos. ¿Quin és l'infant, que s'està de saltar i ajogassar-se, quan la naturalesa balla davant dels ulls, esplendorosament abillada per a una festa de bodes? Eren els primers dies d'abril... generosa pel món, convertida en clapes verdes per les prades, en cantúries d'ocells per les arbredes, en constel·lacions de flors enceses pels jardins, en flaires ubriagadors destriats pels aires, en esclats de llum llampegant arreu... La vida nova, la vida nova, tan esperada en les llargues nits d'hivern, havia compareguda i ens feia bategar el cor i ens feia somriure els llavis i ens enlluernava els ulls i ens deslligava la llengua. Així és que, mentre els nins, formant un chor, cantàvem acompassats: *El ram, el ram, el ram de la Passió!*, els altres aixecaven crits aixordadors de *¡¡Juli!!*

Avisades pels nostres cants, compareixien altres colles de nins, també proveïts de llors i palmes, i aquella enramada, que de bon principi no era més que un verger petit, esdevenia de prompte gran floresta, i quan venien més infants amb més llorers i palmons, la floresta creixia, es multiplicava, fins a convertir-se en bosc immens. Un bosc immens, bellugadís i remorós, ple de xiscles i rialles, com assotat per tempestats d'alegria; un bosc immens que fremia amb extremituds de joia; un bosc immens que caminava tot sol cap a l'Església, cap a l'Església...

L'Església es veia de lluny, gaia, somrient, idíl·lica, il·luminada de ple a ple per la claror matinal de primavera. Aquells murs, que a l'hivern semblaven tristos, ara somreien, acariciats per la llum; aquell cloquer tan rònc, que s'alçava negre com una amenaça, ara s'enlairava lluminós, escala per anar a la

glòria; aquells carreus tan molsosos, ara lluien daurats pel sol. Solament al mig del frontis es destacava la portalada del santuari, negra, insondable, fonda, com la boca del Misteri.

Mentrestant la munió de palmes i llorers, ara trontollant, ara gronxant-se, s'anava acostant cap a l'Església, cap a l'Església i, a l'arribar a les portes del creuer, el bosc s'aturava tot de sobte. Qui ha vist espectacle més meravellós? De l'una banda, la nau ombrívola, nua, glaçada, trista, sense llum i sense imatges; de l'altra, la ufana primavera dels rams plens de color i de rosada; allà els vells sacerdots, immòbils i impassibles, severament revestits de foscos ornaments; aquí, la fressa alegroia dels infants, coberts de virolades túniques; d'una part, la gravetat de l'antífona a cant pla; de l'altra, el rebombori baladrer als crits de *¡Juli!*

Però l'acte més solemne, més imponent, era quan venia el moment de la benedicció. Semblava que tota la selva bellugadissa sentís místiques esgarrifances, així que el sacerdot alçava el braç. Els rams de llorer acotaven les testes de fullaraca, les palmes vincladisses feien acataments i reverències... després, tot el bosc en pes, s'agenollava, prostrat, en adoració.

Aleshores, per damunt de l'espès brancatge es veia surar la mà blanca del sacerdot fent aspergis tres vegades... Després, el bosc es tornava a aixecar en l'aire... i emprenia la marxa la professó.

Davant anava el turiferari amb els incensers, seguia el subdiaca amb la creu al coll, venien els acòlits amb els ciris, després els sacerdots i el celebrant. Darrera, tota la gentada dels fidels i la remor de rams i palmes. Tot dirigint-se a la porta major, ben tancada per dins i ben barrada, els clergues anaven cantant antífones amb to tan solemne, amb tanta majestat, que els infants semblaven despacientar-se, fins que, mesclant les veus tendres amb les sonores dels capellans, rompien en crits de *¡Juli!*. I així que el subdiaca trucava a la porta amb l'arbre de la creu, la multitud infantívola cridava altra volta a chor: *¡Obriu obriu; obriu que volem entrar!*. Oh! Sí! El bosc de llorers i palmes volia entrar a missa. Les generacions noves volien penetrar en la Casa pairal del Senyor. Els infants de la terra volien presenciar el Misteri de la Redempció Divina: *¡Obriu que volem entrar!*.

I les portes s'obrien de bat a bat, i la munió entrava a dins, i semblava que tot el temple, suara tan trist i fosc, s'animés i s'aclarís de sobte amb la presència de les palmes daurades i dels llorers florits, que encara venien amarats de llum de fora... En un tancar i obrir d'ulls, l'església silenciosa i negra esdevenia plena de cridòria i d'alegria... Però, al contemplar els altars amb els retaules coberts, sense llums i sense imatges, tornaven a venir a la memòria les tràgiques paraules: «La festa dels Rams és diada d'alegria i vigília de dolor».

Avui són les rialles i els crits de *¡Juli!* Demà seran les llàgrimes i, els crits de *¡Mori!* Després de les palmes vindran les espines; després de l'alabança, l'improperi; després de la victòria, el sacrifici. El Jesús aclamat serà el Jesús escarnit, el Jesús victoriós serà el Jesús açotat, el Jesús triomfant serà el Jesús mort en la Creu. Aleshores tot es trasbalçarà i es farà trossos... i aquestes muntanyes coronades d'arbreda s'enfonsaran als abismes, i aquestes planúries encatifades de verd s'esberlaran amb terratrèmol, i aquest sol enlluernador que ubriaga el món d'alegria, s'apagarà plorant gotes de sang!

I davant de la tremenda profecia, fins semblava que, adavantant-se al dia del Gran Dolor, el bosc de rams ja comencés a assecar-se i que els llorers es marcassin en mans dels nins i que les palmes es vinclessin, com ferides per un suprem desmai...

PULCHRUM AUT APTUM

El dia que va decidir-se a pendre part en les oposicions que, per a la pensió de l'Escultura a Roma, anaven a celebrar-se, el deseixit alumne en Joan Despí ja tenia pensat el què faria quan li toqués el torn dels exercicis pràctics. Esbossaria una estatueta de xicot jove, d'adolescent o... d'efebe, com li semblava haver-ne sentit a dir, una ocasió, al vell catedràtic d'Història i Teoria de l'Art. Sí, això seria: un efebe. I per a donar a l'escultura ideada quelcom de significat i, al propi temps, el regust clàssic que demanava el programa, coronaria la imatge nua amb un cerclell de flors, i a la mà dreta, graciosament alçada, li posaria un tió, flamera o diga-li atxa. Sí, sí. Estaria molt bé. El seu propòsit era que tot plegat, figura de efebe i atributs, vingués a representar una espècie d'Himeneus, per l'estil del que havia vist gravat en una làmina que va córrer, reproduïda per les il·lustracions, quan el casori de l'ex-princesa d'Astúries.

Era una resolució presa, i no calia insistir-hi. Així ho havia pensat i així ho faria. Anem a dir que, abans de determinar-se, ja havia anat l'alumne a consultar el tema amb l'home aciençat, encara que humil, en el qual tenia dipositada la confiança per a aquests negocis transcendents. En casos com els presents, el seu conseller, o diguem-ne director de consciència artística, era el porter vell de l'Escola, el qual, amb tot i no posseir el més mínim títol acadèmic, havia sempre demostrat molt seny a causa de la

gran pràctica en altes qüestions estètiques. Sense voler mortificar a cap dels mestres envellits en el professorat de les Arts Belles, podia ben assegurar-se que ell, el porter, en aquell crític moment, era el qui sabia més Teoria dins l'Escola, encara que gran part de la ciència, o potser tota, li vingués del molt que havia vist o sentit a dir, feinejant per les dependències de la casa, durant una llarga vida consagrada al seu servei.

Sobretot les lliçons orals, ¡ah, les lliçons orals!, constituïen la seva gran preocupació. L'una darrera l'altra, passava les fredes vetlles d'hivern a l'aula de Teoria i Història, que era, per cert, un dels indrets més arrecerats i calentons de l'Escola. Mig adormint-se alguns cops o escoltant, generalment, els conceptes inspirats de tres generacions de mestres, allí, modestament ocult en un recó, darrera les cortines de la porta, havia sentit transcórrer les hores més dolces de la vida. I, naturalment, a còpia d'assistir a tals ensenyances, pel comú poc concurregudes, no té res d'estrany que s'hagués arribat a fer un cabdal de coneixements més que apreciable. D'això devia provenir el motiu que li varen posar els xicots. Ell es deia senzillament Miquel Mans, però els tarambanes dels alumnes, prescindint d'accents i de respectes, l'anomenaven en Winckelmann, com si volguessin còmicament ponderar la seva capacitat esteticista.

Així és que, una setmana abans de començar els exercicis, en Joan Despí va fer un croquis de la ideada imatge en mig full de paper d'Ingres i la va anar a ensenyar al porter.

-¿Què us en sembla, Miquel, d'aquest ninot per a les oposicions de Roma?

Després de calçar-se les ulleres, el porter va examinar el dibuix amb ulls de coneixedor i, al cap d'una bona estona, va respondre com aquell *dilettante* cèlebre a l'oïr els primers acords de l'obertura...

-Em sembla que m'agradarà...

-Es a dir que ho trobeu bé?

-*Distingo*. Jo no he dit que ho trobés bé, sinó que probablement l'hi trobaria. I ho trobaré bé, si l'individualitat característica del model que vostè pensa copiar es transfigura fins a convertir l'imatge en bellesa típica, universal, que en el cas de què ara es tracta serà de graciosa adolescència... I ho trobaré malament, si el nu modelat no traspassa els límits del caràcter individual. El mal o el bé tot es farà segons l'Estil que vostè hi posi...

Davant d'aquell axioma un xic espès, el futur opositor va esdevenir pensatiu. Probablement no comprenia tota la profunditat del principi estètic que el porter havia deixat anar com la cosa més tènue d'aquest món. El què va entendre a la perfecció era que amb el seu projecte no anava desencaminat, sobretot si sabia treure'n el partit que calia.

* * *

I en aquestes i en les altres, varen venir els dies de les ansiades oposicions. Al arribar el moment dels exercicis pràctics, en Joan Despí es sentia extremadament encoratjat. ¡I això que l'exercici oral no havia anat massa llatí, i més aviat hi havia hagut entrebancades que altra cosa! Perquè, tot el que el novell estatuari era expedit en pràctiques d'ofici, resultava negat en disquisicions teòriques. ¡Ah, si el porter hagués pogut respondre en el seu lloc, quan el tribunal va preguntar-li la diferència entre lo bell i lo sublim! ¿I aquella definició dels límits de l'escultura? Una cosa tan senzilla! Ell, sí, que s'hi hauria lluit en les respostes, en lloc de patollejar mil incongruències, com havien desgraciadament fet, no sols el seu consultant, sinó els demés opositors del rengle.

Però amb tot i la mala lletra feta en les qüestions de teoria, en Joan Despí no s'acoquinava pas, perquè, tant en la còpia de l'antic com en el tema d'història bíblica, ja havia començat a donar proves de que en el rengló de plasticismes sabia tocar totes les tecles. I quan es va veure tancat, dins la saleta, sense altra companyia que el model i demés el bloc de fang que havia de transformar en figura d'Himeneus, va posar mans a l'obra amb un delit de que potser cap més altre s'hauria sentit capaç.

Primer, amb trossos de passamà de ferro i canó de plom va muntar l'armadura de l'estàtua aquí, les cames; damunt, el dors; a dalt, la testa; ara, el braç esquerre, penjant amb actitud agraciada; ara, el dret com si enlairés la flamera del foc epitalàmic. Després va arribar l'hora de revestir la carcassa amb grapats de fang... i amb tanta de fuga es va empendre l'home aquelles primeres operacions, que, quan a l'hora de dinar va comparèixer el porter per a obrir i tancar la porta al concursant, ja quasi s'endevinava l'actitud de l'estàtua venidora.

-Sobretot- va dogmatitzar en Miquel, -que el gest sia estatuari, és a dir, permanent, eternal dins de lo immòbil... Tant s'ha de fugir de la manca d'expressió com de l'excés.

I sobre aquesta sentència la porta de la saleta es va tomar a tancar. Al segon dia la figura va anar prenent major plenitud de forma. Al tercer dia encara més. Quan, l'endemà al migdia, va entrar el dogmàtic porter, va dir-li el jove estatuàire :

-Quin efecte us fa, Miquel?

I en Miquel, en Miquel Mans, o Winckelmann per mal nom, es va treure les ulleres com en les hores de gran consulta, i, després d'una estona de contemplació, va fer així:

-Vida i expressió, ja en té; però encara sent el model... Idealitzi tant com pugui.

I el xicot s'hi va posar altra vegada amb redoblat ardiment. I al cap de tres hores de bregar-hi, li semblava tenir al davant l'aparició del propi somni. Era ben bé l'adolescència agraciada, de què parlava el porter; era ben bé l'incentiu d'amor juvenívol a punt d'encendre el foc en el pit dels amants esposos. Perquè, no solament resultava de significació l'efebè, sinó els atributs, l'acció, la manera de brandar la flama...

Però, veu's aquí que, amb tant pensar i tornar a pensar amb el foc que havia de coronar la boca de la flamera, a l'opositor se li va acudir una idea, que, si es descuida una mica ell mateix califica de genial. ¿Per què modelar- va dir-se -amb fanc groller i miserable aquella flama subtil, etèria, que representa l'esperit vibràtil de l'amor? ¿No seria mil cops més encertat encendre dalt del tió una flamarada autèntica, una flamarada natural? No hi havia pas cap dubte. I procurant convertir en realitat la pensada, immediatament va fer passar un tub de plom per tot el llarg de la flamera, per tot el llarg del braç i el cos de l'Himeneus i, empalmant després aquell canó amb els que guarnien la saleta per a il·luminar-la artificialment, amb llum de gas, l'incipient estatuàire va exclamar: ¡Ja ho tinc!- que és una manera ordinària de dir *¡Eureka!* Després, tan sols era menester calar foc a dalt de la flamera, per a que, com un ciri de canalobre, resplendís.

-¡Quina sorpresa tindrà el porter quan ho vegi!- murmurava en Joan Despí, esperant amb impaciència que arribés l'hora d'ensenyar-li el seu enginy.

* * *

Al caure la primera batallada de migdia, el porter-esteticista ja era allí.

-Mireu!- va fer lacònicament l'opositor, signant amb triomfal actitud l'estàtua encesa. -Mireu!

Però, infortuni d'infortunis! en Winckelmann, en comptes d'admirar-se, va donar mostra de la més extrema indignació.

-Però, què ha fet, desgraciat?- va prorrompre, posant-se la mà al rostre, com per a no veure el sacrilegi horrible que li venia a ferir els ulls.

-No sé pas de què se les haveu...- va respondre, mig torbat, en Joan Despí. -¿Què us sembla que no he fet bé d'encendre dalt la flamera una flama de debò?

-Què ha d'haver fet bé, sant cristià! ¿Què no ho veu que amb això ha desvirtuat tota l'obra de bellesa?

-No sé per que...?

-Perquè ha tret a l'estàtua la condició d'inutilitat... ¿Vostè no sap que la bellesa és inútil?

-Em sembla haver-ho sentit a dir.

-Està clar! És un dels seus caràcters específics. I com amb aquest metxero lluminós que hi ha afegit, la figura pot fer servei, pot ésser útil, verbigràcia, per il·luminar una cambra o un vestíbul, veliaquí que vostè mateix rebaixa de categoria l'obra bella, fent-la descendir a obra d'art aplicat. Les oposicions d'ara, de què són? D'estatuària pura o d'estatuària aplicada?

-D'estatuària pura.

-Doncs, vostè, al posar a la imatge aquesta flama viva, autèntica, ha fet una estàtua d'art decoratiu, d'art industrial...

-Home... aquesta sí que és bona!

-No hi ha més. Tots els textos hi convenen...

-Sí, però semblants diferències solament les veieu vós i els catedràtics d'Estètica. Els demés mortals no es paren a distingir-ho.

-Què diu? No es coneix pas poc! Si l'obra d'art és de bellesa pura, el plaer que proporciona és un plaer desinteressat, i si l'obra és art d'aplicació, el plaer estètic que produeix sempre es barreja amb el goig d'inferiors interessos. I aquí, en l'estàtua de vostè, tal com ara l'ha deixada, aquest interès intrínsec, inferior, relatiu i secundari ve a ésser l'il·luminació...

-Sí que he fet un pa com unes hòsties! I no hi trobeu cap remei?

-Tot es podrà arranjar encara.

-Digueu el que tinc de fer.

-Miri... La primera cosa és obstruir el pas que condueix el fluid de la tuberia fins arribar a la flamera... La segona, modelar en fang una flama i posar-la en lloc de la de gas.

I mentre l'escultor obeïa els consells savis del porter, aquest exclamava amb joia:

-Això és això. Eliminant de l'estàtua tota possibilitat de baix servei, vostè li restitueix la seva única i essencial finalitat, que és la Bellesa.

HONRADESA LITERÀRIA O UNA VÍCTIMA DEL NATURALISME MILITANT.

A molts dels assistents al sepeli del vigorós novel·lista, els havia omplert de curiositat i confusió la frase dita, al peu de la tomba, pel Secretari General de la Societat d'Artistes i Escriptors... ¿Què volia significar el panegirista amb aquells mots laudatoris: «En Pau Dordal ha mort al peu del canó, víctima del seu amor al verisme, víctima del *document humà?*» ¿Què podien tancar de veritat biogràfica aquelles paraules del discurs?

Que el pobre literat, mort en plena joventut, havia estat un dels apòstols locals més eloqüents i fervorosos de la doctrina realista, no era un secret per ningú. Que, predicant amb l'exemple, havia escrit *Els barris baixos*, tros de vida social arrencat, sagnant encara, de la realitat mateixa, prou ho sabia tothom.

Però, d'això a assegurar, com ho havia fet el secretari, que en aquella obra de sinceritat artística, d'honradesa literària, hi havia en Dordal trobat la causa de la seva mort, hi anava qualche distància.

Res de dramàtic ni d'heroic s'havia revel·lat mai en l'existència, més aviat llisa que accidentada, de l'il·lustre literat. I pel que toca a la malaltia precursora del desastre, podia ésser per lo destructora i ràpida, tot l'espaventable que es volgués, tractant-se, sobretot, d'un xicot jove, vingut del camp, robust i àgil, però s'ha de convenir en què res tenia d'èpica. Una consumpció, un decaïment, una fatiga, un panteig varen ésser els senyals de l'afecció que en pocs mesos el va dur a la sepultura.

El món literari es recordava prou de quan en Pau Dordal havia baixat de la seva terra, amb el volum de *Les Xiroies* sota el braç. Un color sanitos, entre torrat i vermellenc li colrava la molsa de les galtes; una musculatura atapaïda i rabassuda li mantenia tivant el trajo de vellut que duia com a manifestació simbòlica de la seva poesia forestal. I una salut a prova de desdites li rebotia per tot el cos. Ell mateix ho havia dit, amb certs gronxaments de ritme, en una de les seves frescs estrofes:

Jo só el poeta -de la muntanya, jo só el cantaire -de *Les Xiroies*... Brau com la terra -que m'ha vist néixer, fort com l'alzina, -dur com la roca.

¿Què havia, doncs, sobrevingut de terrible en l'existència d'en Dordal, per deixar-lo abatut per terra, igual que deixa retuda el llamp a l'alzina centenària? ¿Era l'enyorança del terror nadiu? ¿Era incompatibilitat del camperol amb l'atmosfera de la ciutat, com havia donat a entendre, en la seva romàntica poesia, el trobador Magí Graupera:

Al sentir-se transplantat de la muntanya a la plana, s'ha marcit com flor boscana, a l'aire impur de ciutat...?

Mes no deuria ésser pas això perquè aleshores, més que víctima del realisme i del document, hauria mort víctima d'un canvi de clima vulgaríssim a què qualsevol està exposat. No. Les paraules enunciades en el panegíric denotaven una cosa molt més grossa, una peripècia més granada. I com que el panegirista era dels que dominen el mot, no es podia suposar que hagués dit una cosa per una altra.

Per ço és que, un cop finida la cerimònia, els més significats dels circumstants varen acostar-se a l'orador, a fi i efecte d'interrogar-lo sobre la intimitat de vida que entranyessin unes paraules que tanta expectació havien promogut entre l'auditori. El Secretari, literat naturalista i un dels més decidits campions del document viu i l'observació directa, no es podia pas pendre per home d'aquests versàtils

que diuen les coses a la babalà. I com, demés de persona molt formal pel seu credo literari, era amic íntim del difunt, a voltes el seu col·laborador i en certa manera el seu deixeble, el que ell digués sobre en Dordal havia de passar a la categoria d'axiomàtic.

Així és que, al veure's objecte de la curiositat general, va contestar el Secretari:

-Veureu... Sino tots, la major part de vosaltres sabeu prou bé que, quan en Pau Dordal va baixar de la seva terra, aquí ja ens trobàvem en plena efervescència naturalista. Estudiar d'aprop el natural, arrencar-ne un tros de vida, fotografiar els tipus, estereotipar-ne les accions, estenografiar el llenguatge, era la pragmàtica llavors seguida i la que, per sort de les nostres lletres, encara es segueix avui. ¿Què més bella que la veritat, si la veritat les conté totes? Tant com l'art o més que l'art, era la vida el què ens proposàvem descobrir, per a fer una literatura que fos ciència al mateix temps... Un temperament vibrant, vigorós, personalíssim com el d'en Dordal no podia per menys que afiliar-se, enardit, a la doctrina. Però, què dic afiliar-se? Més que soldat de fila, ell seria, pels seus mèrits, el quefe de l'escola, el capitost. El lloc d'honor li corresponia, ja que cap de nosaltres es sentia amb prou braó per a sostenir una bandera tan gloriosa com feixuga. Ell era l'home predestinat. I posseït de l'altíssima missió que tàcitament li confiàvem, va abandonar de seguit els versos ruralistes, que solament li oferien una mesquina gloriola de Jocs Florals de muntanya. I ell -ja ho sabeu, senyors,- havia nascut per a més altes destinacions literàries que les de guanyar englantines... I veu's aquí que llavors començà a publicar els *Quadrets de fora*, saborosa mescla de la poesia pagesívola que havia conreada als primers temps del nou credo verista que amb tanta empenta es posava a professar. Pot dir-se, sense por a les objeccions, que el gènere nou encara li esqueia millor que altre. Portava aquell home dintre seu una facultat d'anàlisi, un instint d'observació punyenta fins al crudelisme, que li permetia penetrar, com la fulla d'un bisturí, en la carn viva de les escenes de luxúria i sang que havia vistes al seu poble. Però va arribar un moment en què aquelles escenes foranes i tremendes ja no el satisfieien prou. L'aire de somni o de misteri, de què algunes anaven impregnades, va acabar per fer-li nosa. No. Ell podia fer coses més altes. A n'en Dordal li calia un escenari més consistent, més prosaic, per dir-ho així... menys engalanat de flors i violes, menys propens als desvaris idealistes. I en aqueix estat de consciència literària va concebir la seva obra magistral *Els Barris Baixos*. Com va ésser? Com va succeir? Passejant-se un dia pels encontorns del Port vell, va veure una barriada estranyament pintoresca, habitada per la genteta de la riba. Oh, quins temes, quins quadres, quins espectacles més propis per a ésser novel·lats segons el cànon del naturalisme que imperava arreu! Allí tenia uns carrers, els més suspectes... aquí, unes botigues fosques com habitacles de bruixes... més enllà, les parets suades del moll... al capdamunt, la fortalesa fatídica... I tèrbols com els indrets mateixos, eren els personatges que li sortien al pas. Dones fluixes de roba i amb el cabell penjant... homes d'aire sospitós, que rondaven eternament per aquells barris... Aleshores en Dordal, va dir-se: «Ja he descobert el meu món, el camp de batalla novellesc... Aquí tinc l'escenari que somniava. Aquests homes i aquestes dones seran els meus herois d'aquí endavant.» I veu's aquí, senyors, la gènesi de la famosa obra mestra... Més, desgraciadament per en Dordal, i desgraciadament per tots nosaltres, la història no acaba aquí. Perquè aleshores va passar que, habituat a n'aquell medi infecte, el nostre home no se'n va saber sortir, una volta acabada la novel·la. Sentia pels barris baixos, que li havien donada la glòria artística, una afició molt especial, meitat habitud, meitat agraïment, que el tenia encadenat a n'aquells llocs. Si el volíau trobar a qualsevol hora, l'havíau de cercar per allí... I un vespre, una nit d'hivern, hi va veure una escena de crim sagnant, que li va suscitar la idea d'un altre llibre. Dos homes patibularis disputant-se una dona, ganivet en mà. Era un episodi de lluita per la possessió, primitiu com l'alba de les edats, revestint la forma més popular i més moderna! Quina temptació per a un novel·lista! Cercar els antecedents del drama vist, estudiar-los, desenrotllar-los, fins a arribar al desenllaç de sang i mort... veu 's aquí el programa que es va fixar el literat. Més, per a pintar, amb coneixement de causa, les peripècies del terrible quadre, li calia aprofundir la vida, li calia respirar l'atmosfera de la intimitat No n'hi havia prou per un home consciencios com ell, amb contemplar la malvestat des de fora. S'havia de ficar dins. Llavors va voler conèixer de prop els personatges que únicament havia vistos de lluny; llavors va penetrar en aquelles cases que únicament havia observades des del carrer; llavors va acabar per fer-se amic de l'heroïna, de la dona que havia estat causa de l'episodi sagnant. ¿Qui, sinó ella, amb les seves confidències, li hauria pogut donar la clau psicològica de la novel·la en projecte? En Dordal era fort, en Dordal era valent, sols en Dordal era capaç de viure en aquell món, per a complir l'obra d'observació profunda que li exigia la seva honradesa d'escriptor... Més, la desgràcia va voler que, amb tot i la seva robustesa, en aquell propi instant s'iniciés el decaïment orgànic del novel·lista que plorem. Fossin les misèries morals que sofriria, fossin els esforços que intentés per realitzar la seva obra, el cas és que en Dordal va començar a perdre els colors, a migrar-se, a emmalaltir-se. Com si ell mateix conegués que la causa del seu mal era la vida nova que portava, prou va provar de sortir-se'n, fins enduent-se'n a un altre medi social aquella dona que s'esforçava en redimir del passat. Però, no va aconseguir-ho. I entretant, la novel·la, mai prou documentada, no avançava un pas; i entretant el novel·lista s'anava consumint... fins que un dia dos amics aquí presents varen arrencar-lo de la *malalaria* d'aquells indrets i dels braços d'aquella dona, que havien estat el seu abisme de perdició. Desventuradament era tard per a salvar-lo. La malaltia havia fet massa de pressa la seva obra

destructora... I veu's aquí per què -va afegir el secretari general- he dit que el nostre home havia mort al peu del canó, víctima del seu amor al document humà. ¿No tenia el dever de proclamar-ho ben alt, en un discurs necrològic ?

Els assistents varen fer que sí amb el cap. Tots semblaven estar conformes, tots, menys un jovincel novo-idealista, que en veu baixa murmurava:

-Si en això de documents humans pogués establir-se la distinció entre sexes, jo diria que, més aviat que víctima d'un document humà, en Dordal va ésser-ho d'un document femení...

LA MÀ DEL MISTERI

Abonats i concurrents a la primera llotja baixa del prosceni estaven, feia dies, intrigats. Des de la nit del debut, havien observat que l'hermosa diva Eliar-Emin no es treia mai el guant de la mà dreta. Ni que l'acció de la pessa ho demanés, ni que el caràcter del personatge ho exigís, ella no ensenyava nua aquella mà. Fins per a fer *La Pastorel·la amorosa*, va presentar-se enguantada tota la nit. I si, en les demés funcions donades a Varietats, algun cop que altre es treia el guant, era indefectiblement el de l'esquerra; l'altre, ni un sol cop per excepció... al contrari del que sol succeir, que un es lleva més aviat el de la dreta.

-Singularíssim!...- deia, meditatiu, un de la banda.

-Enigmàtic!- chorejaven molts.

I el col·loqui floria en rares conjeitures i fantasioses hipòtesis així que es tractava d'aquest fet, que sols podia tenir per futilesa un esperit superficial.

Hi havia qui suposava que, si amb tanta persistència ocultava la diva aquella mà, era senzillament, perquè la tenia lletja. Aventuraven d'altres que potser la tenia deformada i tot, perquè essent com era, la gentilíssima diva, filla de la famosa domadora aràbiga Sarah-Emin, tal vegada, de criatura, havia sofert la bàrbara carícia d'alguna fera de les que la seva mare exhibia per Europa. I no mancava qui deixés volar l'espècie de que potser ni mà tenia, venint aquell guant indispensable a ésser l'amable superfície que cobrís un enginy meravellós d'ortopèdia... Sinó desbocada, la imaginació corria àgil entre els habituals de la llotja baixa de prosceni, més ansiosos cada nit de desxifrar l'obscur enigma.

Per ço és que, quan va saber-se que un tertuli de la llotja, el secretari de legació Pol Demar, havia aconseguit, després de llüdes estratègies, fer capitular a la diva, l'elegant diplomàtic va esdevenir objecte de les més hàbils interpel·lacions. I es comprenia que fos així. El galan que havia tingut prou atractiu, prou eloqüència masculina per a apoderar-se amb arts d'amor d'aquella criatura estranyament preciosa, en apariència salvatge com la Venus del desert, i en realitat subtil com exquisit producte de les més oposades civilitzacions, per força havia de posseir el secret que torturava tantes curiositats. De que ell ho sabia, no se'n podia dubtar. Ara... tot consistia en què volgués revelar-ho. Perquè, correcte com era per habituds professionals, més propens a la reserva que a la comunicació, molts es temien que refusés espontanejar-se. I així, en efecte, va passar. A les insinuacions que se li feien, replicava ell amb eufemismes tan graciosos, amb tal enginy d'evasives, que, sense ofendre al curiós, deixaven la curiositat insatisfeta.

Tan solament a un amic, per a qui mai havia tingut el secret més mínim, en Delmar va aclarir un dia el misteri. I s'oferia la història tan excepcional, tan estranya i rara, que l'amic va restar meravellat. Meravellat fins al punt de que, no podent reservar-se per si sol la revel·lació impensada, la va confiar a un altre amic. I aquest amic també va tenir la debilesa de comunicar-ho tot a un altre. I, corrent així de boca en boca, va arribar a ésser la feta patrimoni de tots o quasi tots els concurrents a la llotja de prosceni. I la veritat sia dita, era el cas tan fora de lo normal, tan pintoresc, tan exòtic que, per lo extraordinari, quasi disculpava la sèrie d'indiscrecions.

Però... Què es deia? Quin secret es referia? ¿Què es contava? Es contava que la diva, lluny de tenir la mà dreta lletja, i encara menys deformada, com a la lleugera s'havia suposat, la tenia tan agraciada de formes, tan fina i ben fusada de dits, com l'altra. El que hi havia és que al palmell s'hi dissenyava una taca carminosa, quasi bé circular i d'uns quatre centímetres de diàmetre, que en certes temporades adquiria un to vivíssim com de sang fresca, acabada de vessar. I de què pervenia la misteriosa taca? Pervenia d'un apetit vehement que havia sentit la mare d'Eliar, mentre duia a la futura diva a les entranyes. Es deia que un any, per la segona Pasqua musulmana, la famosa domadora es trobava a Alger i, al veure rajar la sang de l'anyell del sacrifici, fos per l'estat en que es trobava, fos per excitació de la festa religiosa, el cas és que li va entrar un desig irresistible de tocar aquella vermellor calenta que brollava a glops del coll obert de la víctima. I amb la mà dreta va tocar la sang, i la mà dreta va

tenyir-se'n. Sort que màcules així aviat s'esborren. A la primera ablució, la taca de sang fugia de la mà de la domadora; però diu que al mateix moment l'estigma es va marcar indeleble en la de la filla que portava en el seu si. El cert és, al menys, que venir al món la criatura mostrava en el palmell la taca impresa i que, com més anava creixent Eliar, més visible el senyal es feia. Oh, i en certes tongades, encara més! Sobre tot, durant els setanta dies que separen la Pasqua gran de la Pasqua xica, la taca agafava els més encesos tons, com si la sang en rajés. Calia que passessin tres o quatre llunes, per a que el color comencés a esmortuir-se. I a l'acostar-se el Ramadan, altre cop la vermellor tornava a comparèixer, com les roselles pel juny...

Quan Eliar, púber tot just, va decidir-se per la vida de l'escena, entre ella i la seva mare va esclatar una dissenció. Volia l'ardent domadora que la nena anés ensenyant pel món, qui sap si a manera de reclam, qui sap si a manera de glòria ètnica, aquella taca sagnant que memorava una raça històrica, rituals sublims, costums pintoresques, tumultuoses maternitats... Però Eliar s'hi oposava. La nena preferia usos i estils europeus, modes sancionades, normalitats socials. I no cal dir que va triomfar la voluntat de la diveta. Com a tribut sentimental dedicat a la seva mare, no va tractar d'amagar el cognom... intent, per altra part, quasi bé inútil, ja que no podia ocultar tampoc l'especialíssima bellesa que denunciava el seu origen oriental. Però, en tot el demés, va voler ésser dona nova, filla únicament de la seva artística creació. En comptes d'adaptar-se a una fatalitat, se'n faria senyora i reina. I aquest és el motiu de que cobrés constantment la taca vermellova que, ben lluny d'enorgullir-la com un segell personal, li donava pena com una tara d'origen vergonyós.

* * *

Des del moment en que el misteri els va ésser revel·lat, els habituals tertulis de la llotja baixa de prosceni esdevenien estranyament satisfets cada vegada que veien sortir en escena a Eliar. Com que el pintoresc enigma que encloïa la seva història havia, durant mesos, constituït per ells una obsessió, ara respiraven joiosos i amb el fervor dels aplaudiments traduïen el singular plaer que els feia l'aparició d'una dona que des d'aquell punt se'ls presentava deslliurada d'un dels seus capitals secrets. Els semblava que posseïr aclarit el misteri d'aquella mà enguantada, inconegut dels demés mortals, els obligava a majors gentileces, a majors galanteries, com si haguessin aconseguit quelcom d'accés a la intimitat de la seductora actriu.

I aquesta, sense dubte, deuria ésser una de les principals raons de que, a l'anar-se a acabar la temporada, convinguessin els de la llotja en obsequiar a la diva amb un dinar d'amics, que era el menor homenatge que podien dedicar a qui tantes hores de delícia artística els havia consagrades. Però... ¿era realment, l'obsequi, desinteressat tribut a la celebrada artista? ¿O bé desig, comprensible, d'admirar la dona hermosa, contemplant, en una hora d'íntima expansió, la bellesa, lleument bruna del seu rostre, la fosquedat tornassolada del seu cabell, la brillantor obscura dels seus ulls, endiamantats i negres com una nit estrellada? ¿O seria potser més aviat ànsia d'observar a la diva posada en compromís de desguantar-se per menjar i veure com mostrava ella mateixa aquell signe original que encara a tots, obsessionava? Quelcom de tot això deuria haver-hi, per més que l'intent de veure nua aquella mà era tal volta el qui en predominava entre els propòsits dels comensals.

El que sense cap dubitació es pot dir, és que quan la diva, enllaçada al braç d'en Pol Demar, va presentar-se esplendent a la sala del dinar íntim, als circumstants els perseguia idèntica preocupació: Què faria Eliar? Es mantindria enguantada com en l'escena? Es treuria el quant i deixaria al descobert aquella taca de sang que ocultava als ulls del món? La gentil actriu ni sols semblava adonar-se de la unànime obsessió.

Perpètuament afable i plàcida, va tenir un somris per a l'un, un mot amable per a l'altre, una estreta de mà per a tots, fins al moment de voltar la taula. Va asseure's al costat d'en Pol, serena i somrient com sempre, i abans de servir-se el primer plat, va començar a desguantar-se davant la callada expectació dels amics. Havia arribat l'instant solemne. Contra el que tenia per costum, l'hermosa criatura va llevar-se tranquil·lament el guant de la mà dreta, mentre els ulls de tothom es clavaren com distrets, però amb avidesa, en el palmell fins aleshores eternament amagat. Però... veu's aquí que al palmell res d'anormal s'hi va veure. ¡Quin desencant i quina confusió! Amb l'accionar coquetament versàtil, la mateixa diva semblava que ho fes a posta de mostrar a les clares tots els aspectes de la seva mà. I ni l'ombra més tènue ni el senyal més microscòpic de taca vermellova es traslluïa enlloc. Al contrari. Una pell satinada i uniforme, com pètal de rosa pàlid lleugerament bru, tapissava suaument tot el palmell...

Doncs, llavors, era ficció el què s'havia contat? Lo de la Pasqua musulmana, lo de la sang de l'anyell del sacrifici, lo del desig de la domadora, tot venia a ésser faula únicament. ¿Però, en aquest cas, com s'explicava que la diva anés pel món eternament enguantada, donant motiu a la llegenda? ¿Seria una història hàbilment forjada per a auriolar a l'actriu de misterios prestigi? Més això tampoc era de creure des del moment en què un galant home com en Pol Demar s'havia convertit en cavaller de la diva... Un

celatge de sospites i de dubtes ennuvolava l'esperit dels comensals. Fins entremig de la joia discreta del dinar, a estones es transparentava l'ànima que tots sentien de resoldre una incògnita cada vegada més tèrbola.

I quan a l'aixecar-se de taula en Pol Demar va trobar-se amb la mirada insistent de l'amic íntim que semblava interrogar-lo amb aires d'home estranyat i tal volta un xic ofès, el diplomàtic va dir-li, en un amistós apart:

-Però... de què et meravelles? ¿De no haver vist en la mà d'Eliar la taca sanguinosa de què un dia, confidencialment, vaig parlar-te? -Doncs, no has de meravellar-te'n. Ara, transcorre el període en què el senyal es fon completament. Fins que s'acosti altre cop la Pasqua musulmana, no tornarà la taca a fer la seva aparició. Ve a ésser com un planeta que tingui fases...

-Ah!- va exclamar l'amic tot somniós.

-Eliar, per a acceptar el convidat- afegia en Pol -ha aprofitat aquest lapse de l'eclipsi o interregne regular, com ella diu... ¿Vols, tu, que essent com és, observadora de les normalitats fins a l'orgull, hagués consentit a venir aquí, de no haver pogut desenguantar-se i ensenyar una mà correcta, pura, de la pintoresca màcula que ella ocultava com la d'un crim?

EN PERE PERDIS O L'OCELL ARTIFICIAL

Havia sortit en Pere Perdis tan rumiador de tarannà que fins semblava tenir una vaga idea de què no hi cap més realitat de vida que la que neix del propi esperit. Però com que demés de rumiador, era curt de geni, al capdavant va haver de resignar-se als obstacles exteriors, reduint el seu somni de creació a l'expressió més mínima. No sentint-se amb prou cor per a edificar un palau de màrmol, ni tan sols una torreta de còdols, per a albergar-hi el seu món, va accontentar-se amb ficar-la dins d'una casa de fira.

És que en Pere Perdis ignorava que voler és poder. Ell res sabia de la vida exemplar dels homes forts, ni dels professors anomenats d'energia, ni d'aquells homes transatlàntics que consideren la pobresa com un pecat, com un crim. Oh, si n'hagués sabut alguna cosa! Potser aquells exemples li haurien servit d'estímul, i el dia més impensat s'ens hauria convertit en superhome, en emperador de multituds, en director de consciències... Però no, ell era un sumís, un obedient, que duia la modèstia per màcula original.

Nascut en un dels carrerons més estrets i foscos de la ciutat vella, allí s'havia criat, desnarit i pàlid com l'herba migrada que treia els brins per entre les llombardes del carrer. ¡I això que en Perdis eternament sospirava pels grans espais, pels horitzons infinits, per les muntanyes altívoles! Perquè de tant sentir-ho a dir als veïns s'havia arribat a creure que no hi ha joia comparable a la que proporcionen a l'esperit els espectacles grandiosos de la natura. I doblement meritòria resultava aquesta admiració, per quant, si en Perdis estava tan convençut de l'encís que causen els panorames naturals, era únicament per la paraula honorada del veïnat. Venia a ésser una suggestió, ja que ell, de visu, no la coneixia a penes la naturalesa sense adobs humans, la naturalesa salvatge, ruskiniana; però, pel mateix que a penes la coneixia, encara l'adorava més. Que no hi ha per a estimar les coses, com cobrir-les amb el misteri de lo inconegut.

Doncs, veu's aquí que com en Pere Perdis era esdevingut sol en el món, sense parents ni adherents, el pobre xicot feia la viu-viu en un despatx comercial, on per un estipendi, de tan menut verossímil, li tocava escriure durant dotze hores diàries muntanyes de faixes amb noms de parroquians i amb senyes de les cases respectives. És clar que no era precisament aquell ofici a què el cridava el seu temperament somniador. Però... ¿què voleu fer-hi quan el geni no va acompanyat de voluntat?

Davant de l'escriptoriet tot el sant dia, ni un pam de cel blau podia veure, perquè els cristalls glaçats de la finestra li tapaven la vista del defora. Sort tenia de que allà on no hi arribava amb els ulls, hi arribava amb la imaginació, ajudada per la dita dels veïns. Així és que mentre maquinalment posava les adreces: *Don Benet Grau. Sastre. Igualada... Donya Carme Serra. Merceria. Sabadell... Senyors Comerma Germans, Stat. en Comandita...* en Pere Perdis reforjava la imatge ideal que s'havia fet de les prades maragdines, il·luminades per un sol rialler i enjoiades per ocells cantaires i reguerols murmuradors.

Al principi, en aquell paradís artificial, el poeta-dependent hi posava amb la imaginació una figura de carn i ossos: la de la donzella dels seus callats amors. Era una noia veïna de la despesa on ell s'estava, que havia vist algun cop traient el cap a la finestra. ¡Quina aparició tan dolça a l'ànima! Si ell s'hagués trobat amb prou esperit, li hauria declarat el seu amor; però mai va gosar a dir que l'ànima fos seva. I és clar, va succeir el què sol succeir en aquests casos: que la noia va enamorar-se d'un altre i va

desaparèixer del veïnat.

Des d'aquell dia en Pere va procurar esvair del pensament la deliciosa imatge, com un que es desfà d'un utensili preciós perquè no té casa per semblant moble. Era una ambició massa grossa per a la seva humilitat. Massa luxe per a la seva ànima i pels seus sentits. I aleshores la va donar per fer paisatges sense figures, pensant que més endavant potser podria posar-n'hi una altra, encara que fos filla de la invenció. Subconscientment i tot, ja li recava, ja li venia una mica malament haver-se d'empescar una donzella artificiosa, quan gairebé l'havia tinguda del natural. Perquè humil com era de per si, trobava pretensió massa alta i orgullosa això de mantenir un ideal d'amor platònic, creant una donzella tota d'artifici, bona segurament per a supremes rumiadors... però no per a ell, cuc de la terra, que amb una de real ja s'hauria tingut per satisfet...

I veu's aquí que durant les inacabables hores d'escriptori tornava a pintar de pensament la seva personal visió dels boscos i les prades, de les florestes i dels rius. Mes, ni reals ni inventades, en aquells escenaris de paradís no hi havia Eves primicials, ni en aquells boscos dòrics hi trespaven Dianes enciseres, com si el pintor no esperés res d'un amor que si era espiritual esdevenia inassequible, per falles del pensament, i si era de sensació resultava irrealitzable per falles de voluntat. Va ésser la gran crisi de la seva vida. Un greu pesar li va venir de veure que entretant no tenia més recurs que eliminar, de les seves creacions, l'escalf d'humanitat sensible. Des d'aquella hora endavant, més retret va mostrar-se cada dia, més allunyat de socials contactes, més tancat en si mateix.

Ja no esperava com abans les tardes del diumenge per a fantasiar més o menys del natural, pels parcs i pels jardins públics, parat davant de les rengleres d'albes platejades o dels macissos geomètrics delimitats amb flors, o dels gavials de fil metàl·lic on xerrotejaven aus canores, subdividides en seccions. Aquella naturalesa ordenada i cívica cada dia li desagradava més, no precisament pel que tenia de cívica i simètrica, sinó per ésser l'arranjament obra d'un altre... Perquè el que ell hauria volgut era una natura verge i escabellada per a domesticar-la, de pensament, al seu gust.

Demés, per una espècie de romàntic encongiment, els passejants li feien pena. Li semblava que la gent se'l mirava entre mofeta i acompadida pel seu posat esllanguit i per la roba que duia, lluent de tan usada. Sentia vergonya de si mateix, angúnia de que el vegessin... I aquella misantropia -que era tal volta recança de no poder realitzar el seu somni- li igualia la festa del passeig dominical.

Cada dia més tímid, més esquerp, va començar per fugir dels indrets públics, acabant per estar-se a casa a continuar l'eternal cabòria com si volgués enquibir en el quartet de la dispesa el laboratori de les antigues creacions. Més, com a compensació a la soledat, aleshores va sentir una alegria desconeguda al veure que podia prescindir, per a l'infantament del món que veia en somnis, de les exteriors realitats. Allí al piset passava les tardes lliures de la festa rumiant, meditant, refent per milionèssima vegada el seu panorama original.

Però com sembla cosa enterament comprovada que àdhuc els més enlairats poetes han de fer aguantar per una banda o altra la creació en les apariències sensibles, ell, en Pere Perdis, per a renovar els temes de l'ideal va haver de recórrer a la lectura que, com els parcs i els jardins, és un natural de segona mà. Posat en tan dura alternativa, ell hauria volgut almenys llibres bonics, dels que portaven versos amorosos o expliquen històries desenrotllades en vergers idíl·lics, perfumats de flors i plens d'ocells. Però el limitat pressupost no li arribava per a comprar-ne, i també li va caldre limitar el goig literari.

Ja que no podien ésser històries ben boniques, serien diaris vells dels que corrien pel despatx, llançats després de llegits. Però quasi mai trobava en la lectura d'aquells papers, farcits de política i notícies, el menjar savorós que desitjava. I era que en Perdis encara no sabia que del fet més ordinari, de l'actualitat més corrent, se'n poden treure històries i poesies perdurables que desafien el temps i la mateixa bellesa.

Un dia, no obstant, va voler la sort que arrencant el full d'un almanac de paret hi trobés darrera una quarteta impresa, que deia així:

Avui t'he vist passar per vora de l'estanyol... les canyes es decantaven per preservar-te del sol.

I darrera d'aquell, va arrencar un altre full i va trobar una altra quarteta cantant igualment l'amor i la natura. Per un xicot humil com ell, la trobada va ésser un tresor. Des d'aquell dia, cada matí recorria els distins departaments del despatx fent arreplega de fulls de calendari. I com de calendaris n'hi havia per tot arreu: al despatx del principal, al magatzem gran, al xic, a la botiga, a l'escriptori, a la secció de remeses... la collita de fulls era abundant. Ell els desenganxava del bloc amb gran destresa, els reunia amorosament, els ficava dins d'un sobre, i en essent a casa els llegia d'un a un. Era l'instant més feliç del dia. Allí hi trobava versos i proses de tots estils: epigrames i sentències, receptes útils i acudits, efemèrides i epítafis, acròstics i jeroglífics, dècimes i sonets, anècdotes i madrigals... Però a n'en Perdis

les receptes no l'interessaven; les xarades l'entretenien però el deixaven fred; els fets històrics, com no fossin amorosos, res li deien; els acudits no el feien riure, i sentimental com era, les sàtires el posaven de mal humor com si l'insultessin o el ferissin... El que li agradava més eren les poesies que cantaven miracles de l'amor o meravelles del paisatge. Un dia n'hi va venir una als ulls que li va fer l'efecte d'una revel·lació. Era un senzill cantar, concebut en aquests termes:

A casa hi tinc un balcó que un monarca envejaria... hi ha tres olles amb marduix, cinc testos amb clavellines.

Oh, bon Déu, senyor! Aquells quatre versos li varen obrir tot un món de programes, de projectes. ¡Tenir un jardí invenció seva! ¡Un jardí a la finestra del quartet, fora del bullici públic, fora de la profanació de la gentada! ¡Un menut oasi creat per ell, arranjat per ell, conreat per ell i per ell fruit! És clar que no fóra gran com una avinguda de Versalles, ni frondós, com les Hespèrides... sinó un retallet, un escapuló, el retallet, seria tot obra seva.

-Si sé manejar-me amb mònita- va dir-se llavors en Pere Perdis, -jo també el podré tenir un jardinet per l'estil d'aquell del cantar, encara que sia més modest, més humil, sense aquella exuberància de clavellines i marduixos que correspon a la grandària d'un balcó. Per a la meua finestra, amb un testet o dos ja en tinc prou; però... en canvi, hi posaré una gàbia, amb un ocell que refili els dematins...

I de seguida es va posar a treure càlculs, mirant d'harmonitzar les ambicions de l'esperit amb els mitjants econòmics. Tot d'un cop no ho podia pas comprar, planta i test, gàbia i ocell. Per a aquelles coses plegades els diners no li arribaven de bon tros. Doncs, primer una cosa, després l'altra. I posant-se a meditar sobre l'ordre de les compres, al capdavant va deduir que dins d'una sana lògica, primer convenia el continent que el contingut. La gàbia abans que l'ocell, el test abans que la planta. Perquè sense test que sostingués la terra, la planta es marciria, i l'ocell sense gàbia es posaria a volar. I a l'acte va anar pel test pensant que per Sant Joan podria comprar una aufàbrega. I amb la gàbia va fer el mateix: adquirir-ne una que encara que venturera, estava en molt bon estat.

Des d'aquella hora a la finestra d'en Pere hi havia un test sense planta i una gàbia sense ocell. Però és clar. El xicot es migrava esperant el dia desitjat de fer servir les andròmines. I per més que ja sabia per una llarga experiència que l'ideal costa un xic de realitzar, li causava gran tristura contemplar aquells buits que eren com un símbol d'impotència. La gàbia, sobretot, li feia tanta pena de veure-la inhabitada, que un dia se li va acudir un gran pensament: poblar-la de la manera que pogués, encara que fos estrafent un ocell artificial i posar-lo a la gàbia d'interí.

Encara fora millor que un dels que volen, perquè el que ell estafaria seria un joc, una imatge, un fill del seu poder imitador. Al moment va sentir un defici febrósenc, una joia, un dolor, una ansietat, un desvari, que segons opinió autoritzada, són símptomes precursors en tot infantament d'una obra d'art. I agafant un full de paper de groc reial, va fabricar amb paciència un canari molt ben fet, encara que immòbil... Un cop va tenir construït l'ocell, el va ficar dins la gàbia, amb les potetes enganxades sobre un saltador. I com que no hi ha res que aconsoli com l'acció, en Perdis va gaudir el goig insuperable de trobar-se satisfet de si mateix.

S'ha de dir que va passar moments ditxosos, els més ditxosos de la seva vida, mimant, acariciant, cuidant aquell ocell que precisament per ésser il·lusori era el més real que mai hagués existit. En Perdis, que tot i ésser un artista veritable, no es podia desfer encara de la sentimentalitat original, afalagava contínuament l'ocell fantàstic. Li mudava l'aigua de l'abeurador li netejava les canyes, li posava una fulla d'escarola, li bufava la menjadora, com si hi tingués realment menjar. I demés li feia festes: *Ptiiit! Ptiiit!...*

Però la gent veïna de l'altre part de carrer es mirava, estranyada, la maniobra i a voltes es preguntava:

-Un ocell així, tan pintat i tan estrany, que no piula ni es belluga... ¿quina mena d'ocell deu ésser?

I en Perdis deia per dintre:

-És l'ocell del meu esperit.

EL MIRALL DE LA GUILLEMA

Quan aquella mossa va arribar als setze anys va sentir un viu desitg d'emmirallar-se.

Tot va venir de que el pastor de l'Ensulcida, al sortir una festa de missa matinal, va començar a mirar-se-la amb ulls encesos de luxúria i va acabar per dir-li amb veu enfarfegada:

-Fòtxara de mossà! Et tornes gopa, ¡com hi ha dés! ¡Qui et pogués heure, tan molsudota!

Un altre dia, passant per davant de l'hostalet del Serrat, una colla de llenyataires que en sortien varen etzivar-li un grapat de mots tan vermelloso, que la varen fer enrogir.

Semblants paraules de desig carnal removien la mossà fins a les entranyes. I des d'aquell punt, es demanava de no tenir un tros de mirall, encara que fos menut com el palmell, per a mirar-s'hi la cara, per a contemplar-s'hi aquell coll i aquell pit combat que feien venir temptacions als pastors. Ja estava cuïta de passar-se d'esma l'escarpidor pels cabells. Ja estava cuïta de pentinar-se a les palpentos.

Però com que al casalot del peu del cingle, on vivia soterrada amb la seva àvia i amb el seu pare, ni mobles tenien per a ajaçar-se i per a seure ¡ves si hi havia d'haver mirall per a gaudir-s'hi la mossà! Els pocs trastos del casalot eren tan vells que amb prou feines s'aguantaven, iguals que els de la cançó:

Cadires coixes, pots i bancs corcats, pastera esberlada, armari enfonsat.

Un dia, tota resolta, la Guillema va dir a la seva àvia:

-Mireu, àvia; heu de donar entenent al pare que un dijous que vagi a mercat se m'emmeni.

-I què vols fer-hi a mercat?

-Vull que em compri un mirall per a pentinar-me. Ja n'estic tipa de trenar-me les cues sense saber el que em faig. Amb un mirallet rodó d'aquells que es pleguen ja en tinc prou. A l'Hostalet en vaig veure un i la mossà de l'ermitana em va dir que només costava un vintidós.

Però quan el pare va haver esment de la fatlera de la mossà, li va dir amb el to sorrut que acostumava:

-No tenim cortos per la sement... i en llançarem per miralls?...

-És que jo no us dic pas ara, totseguit...

-Doncs, quan?

-Quan... poguem vendre el roldó...

El pare va fer anar el cap com volent dir que ja veuria.

Però va venir que el roldó es va vendre, mal venut, molt mal venut, perquè aquell any n'hi havia hagut tanta abundor que els pellaires ja no en volien... i no es va parlar més del mirall. Aquell dijous d'anar a mercat mai venia, i la Guillema es despacientava en la soledat de les bosquíes.

-Maleïtsaga, maleïtsaga!- mormolava de baix en baix, ara tocant-se amb el palmell de la mà la cabellera i les galtes, ara acarontant-se el coll i el naixement del pit com per a veure si valent-se solament del palp en treïa l'aigua clara d'aquella boniquesa temptadora que copdiciaven els bosquerols.

Allò de que ella fes néixer en els homes tan viu desig, la tenia trasbalsada. De dia no rumiava pas res més, i de nits hi somniava. La dèria de veure's amb els seus mateixos ulls, tal com era, tal com la veïen els altres, la feïa tornar pensívola i tristoïa, com un que ha perdut quelcom i no sap trobar-ho. Tot ho feïa d'esma i les coses li queïen de les mans.

La seva àvia li deïa:

-Què tens? Sembles enza...

El seu pare afegia, sempre ferreny:

-No ets bona per a res... Mal llamp! ¿Què t'han donat encantàries?

Però ella igual que si no ho sentís, restava somniosa, mústiga, cercant sempre la soledat. Així que veïa el seu pare fora i distreta l'àvia, s'enfilava cap al bosc o bé baixava al torrent per a capdellar i descabdellar a soles l'eterna cabòria que la perseguïa. S'asseïa al peu d'una soca, i rumïa que rumiaràs. Després s'alçava, i, com una ànima en pena, començava a passejar-se, mig adormida, mig desperta, en una mena d'ensopiment estrany.

Una tarda caminant per la vora d'un reguerol del torrent, li va semblar veure passar una ombra d'ella mateixa, reflexada en un clap d'aigua. Va aturar-se tot de sopte i va mirar dins del clap. La imatge cercada de tant temps se li apareïa quan menys s'ho creïa. ¡Quina cosa més estranya! Per una colzada que feïa el reguerol l'aigua se n'entrava en una mena de clot obert en el rocam, i allí s'estava quietona, arrecerada, sense sofrir empentes de la corrent.

Amb el desig de veure's a son plaer, la Guillema va ajupir-se posant la cara a flor d'aigua, Però de tan acostar-s'hi de moment no es va veure emmirallada. El fons del sot era tot tacat de clapes de molsa negra, rostida pel sol d'agost, quan les calors eixuguen l'aigua d'aquell indret. Llavors la mossa es va enretirar una mica, i la figura es va tornar a reflectir. ¡Quin plaer més voluptuós sentia la xicota en aquells moments! El mirall no era pas tan clar ni transparent com la lluna de cristall que somniava, però era més gran, molt més gran. S'hi veia tota, fins a mig cos, i no es cansava de mirar-se. Era tant el goig que li pessigollava l'ànima que fins li va venir a la boca la cançó que de criatura havia sentit cantar:

Dones bojes de Riells que a l'aigua aneu a mirar-se, no us hi encanteu massa temps, que us tornareu dones d'aigua.

¿Però, ves què li feia a n'ella tornar-se dona d'aigua, mentre es pogués contemplar els cabells crespats i negres, les galtes entre morenes i roges, els llavis sagnants i molsuts, el coll grassó i el pit reinflat? Totes les paraules de desig que li deien els bosquerols li anaven venint a la memòria, com una corrua de mals esperits... I aleshores ella va començar a treure's el mocador del cap, el mocador del coll, després va desfer-se els primers gafets del gipó i, quan ja anava a destrenar-se les cues per a contemplar-se en tot l'esclat natural de la seva rústega boniquesa... va sentir un crit esfereïdor que la va deixar aturdida...

-Guilleemaaa!...

Era la veu del seu pare que la cridava des del peu del cingle.

A corre-cuita, la mossa es va arranjar com va poder, es va lligar els cabells, es va posar el mocador al cap, i cames ajudeu-me cap al casalot.

-On ets anada? No sé on et fiques...- li varen fer el pare i l'àvia en arribant...

Ella va donar qualsevol excusa, i en tot el sant dia va fer la farina blana per estalviar renys i preguntes. Però l'endemà així que es va veure sola, altre cop va esquitllar-se cap avall enduent-se'n pinta i escarpidor per a pentinar-se al torrent. Ni una regina davant d'un trèmol ha fruit mai tant com fruïa la Guillema davant del sot d'aigua que li servia d'espill. Primer es desfeia les trenes, permetent que la tofa li penjés; després es passava l'escarpidor per deixar els cabells ben esclarits; acabat se'ls allisava amb la pinta, com si urdís seda per a teixir; al capdavant venia el trenar-se les cues i fer-se el monyo, aguantant-se els lligams entre les dents i fins estarrufant-se uns quants cabells sobre el front, el mateix que les damisel·les de ciutat. La vida sencera hauria passat encaterinada davant del sot d'aigua si al millor de l'encantament no hagués sentit aquella veu que l'estemordia:

-Guilleemaaa!...

Aleshores trespava rostos amunt com una daina per a aplacar les ires paternals, però l'endemà tornava a la cabòria, i cada dia el mateix.

Una tarda el seu pare va posar-se a l'aguait, la va veure sortir i se'n va anar darrera d'ella. Quan la mossa va ésser al torrent va veure com es treia la pinta, com es desfeia els cabells amb una mena d'adoració.

-Ah, sí!- va pensar, tot sorrut, el pare. -Ja t'arranjaré.- Però no va dir paraula i va desaparèixer sense fer remor un cop vista la facècia.

Més rafiada que mai la Guillema, l'endemà se'n va tornar cap al torrent, però així que va arribar al reguerol es posava les mans al cap, desolada.

El mirall d'aigua havia desaparegut. El sot es veia tot omplert de terra i de pedruscall.

CONFLICTE D'UN NUMISMATA O COM MÉS MONEDA MÉS POCS DINERS

Els xicots del carrer Major prou s'esgargamellaven cantant, a totes hores del dia:

-Potecari brut, cara de granota, quan no té diners fa mala carota.

Però encaparrat com estava amb les seves classificacions numismàtiques, el saberut apotecari don Joan de Déu, ni tan sols les sentia aquelles cançons de mofa amb què la quitxalla del veïnat li venia a fer la guitza, bo i tafanejant per les ventalles del carrer. Altres cabòries, altres mals de cap tenia, que parar esment en allò. L'una hora perquè havia rebut unes monedes que estaven per classificar, l'altra hora perquè havia de desxifrar una inscripció borrosa, el fet és que molts dies no assossegava ni podia

aclucar els ulls a la nit.

Pensatiu, rumiós amoïnat, sempre amb el pensament a tres quarts de quinze per a tot el que no fos la ceba de la col·lecció, passava la vida darrera l'escriptoriet del taulell, acariciant el somni fantasiós de les monedes que li mancava pescar per a omplir els buits d'aquelles sèries inacabables que li ballaven pel cap eternament. La sèrie cosetana... la sèrie ilerdenca... la sèrie tortosina... i la sèrie bisulduna... Com una lletania sense fi li passaven per la memòria els noms dels exemplars que ja tenia o dels que li mancava colleccionar... i així se li escorria l'existència, breçant perpètuament la imaginació en un deliri de grandeses numismàtiques, en un febrós desvari de moneda històrica... fins que entrant algun comprador a la botiga l'arrencava brutalment de l'èxtasi, per a fer-lo caure en les realitats prosaiques de la vida terrenal.

-¡Dos quartos d'ungüent de contracàs!- demanava un xicot amb cantarella.

-Dos... quartos... de... què...?- preguntava distret l'apotecari.

-D'ungüent de contracàs, per a mon germà petit que s'ha donat un cop de cap en el cantell de la porta...

I llavors l'apotecari s'alçava tot rondinant i, després de desar delicadament en un calaixó de l'escriptoriet les monedes que estudiava, recorria com un somnàmbul, amb la mirada perduda, prestatges i prestatgets, buscant com qui diu a les palpentes per entre els pots trencats i bruts, el de l'ungüent que li demanaven.

Tant era el que anava encaboriat, que li va passar que un dia va equivocar-se de pot i va donar un remei per altre. El comprador li havia dit «emplastre simple», i ell que va i li embolica «un emplastre de cantàrides», i vetaquí que al malalt, en comptes de ablanir-se-li el tumor amb el lenitiu, se li va inflamar de tal manera amb el vesicatori, que si no va morir d'aquella feta, va ésser per un voler de Déu.

Des d'aquella hora endavant, va perdre bona xica de parròquia l'apotecari del carrer Major. La brama va córrer de que s'errava de medicina, i molts pensaven: no m'agafaràs... Però a n'ell si que tant se n'hi endonava de tenir més poca gent. Així no el distreien tant de les seves cavil·lacions. Així tenia més lleure per a conduir aquells florins tan rebonics d'Aragó i aquells formosos ducats del rei i aquells mancosos i morabatins d'or, i aquells croats i aquells sisens de plata, que eren la seva glòria i el seu turment.

Posseir aquelles monedes era com tenir la història entre les mans; era com fer coneixença amb les generacions de la vellúria; era com deturar el temps i entreveure la glòria dels passats... Però així que li venien a la memòria els molts exemplars que encara li mancaven per a arrodonir un xiquet les sèries, li entrava un defici, una frisança, un afany de posseir! I sobretot, quan pensava que moltes d'aquelles peces sospirades, jeien en poder de gent que ell creia indigna de semblant tresor perquè no tenia prou caletre per a aquilatar-lo degudament, llavors li entrava aquella estrany rancúnia que sent tot vertader col·leccionista contra el seu rival afortunat.

Està per demés el dir que d'aquest tripijoc de les monedes antigues, la butxaca de l'apotecari se'n ressentia un bon tros. Demés d'anar-se-n'hi molta parròquia de la botiga, també se n'hi anaven els pocs o molts cabals arreplegats amb prou pena i prou angúnia durant tota una vida consagrada a l'espàtula i al matràs.

Això de la col·lecció numismàtica ja se sap que és car bocí, perquè el que compra una moneda antiga, demés del que val de plata o d'or, ha de pagar la vàlua històrica, i com que això és una cosa tan elàstica, tan vaporosa i espiritual que no té preu en cap tarifa, hi ha exemplar per aquests mons de Déu que costa un ull de la cara. Per un bessant valencià del temps de Jaume II que amb prou feines pesaria dos drets d'or, l'apotecari n'havia donat dues unces i dues unces i mitja, segons la raresa i el bon estat. I com que les compres sovintejaven i ell no mirava gens prim, sempre encalabrinat amb la fatlera que l'obsessionava, va començar a endarrerir-se, va començar a contreure deutes, acabant-li per passar la cosa més estranya d'aquest món... i és que com més monedes arreplegava, anava tenint més pocs diners. Tant com la col·lecció li augmentava, el calaix li disminuïa: Però la ceba era més forta que ell i no hi podia fer més. Quan es veia encara tan lluny d'omplir les clarianes que tenia el monetari, es sentia com ferit, com humiliat en el seu honor de numismata.

La seva pobre dona, prou li predicava sempre:

-¡Joan de Déu, Joan de Déu, a tu et perdrà l'ambició! ¡Aquest afany d'atresorar moneda et portarà un dia o altre a demanar caritat!

Més ell, encogat amb la seva dèria, no s'adonava de res. Ni veia que la botiga se n'hi anava per portes, ni que es trobava sense un clau. Mentre el monetari se li anés omplint, poc li feia que se li

buidés la bossa. I tant i tant va descuidar el negoci, que al capdavall, el mateix ell que la seva dona, van haver de cantar els goigs de Sant Prim. Va venir un moment, un moment crític, en què amb tot i tantes dobles i tants florins com tenien ben desats, no sabien pas de què fer mànegues per a arribar a fer bullir l'olla. Entremig de les riqueses numismàtiques en què vivien, la misèria s'apoderava d'ells, i ja no tenien roba per a mudar-se i anaven per tot dia fets uns pellingots. Mai amb tanta raó com aleshores, la quitxalla entonava la cançó:

-Potecari brut, cara de granota, quan no té diners, fa mala carota.

Mala cara com aquells dies de penúria, no l'havia feta mai. Ni mai havia anat tan espellifat de calces i levita, ni tan tronat de barret, perquè a l'habitual desídia de l'home que té una ceba massa arrelada al magí, don Joan de Déu hi afegia el decaïment natural que porta en si la misèria. Des d'aquella hora endavant, al pobre numismata li va tocar ballar amb la més lletja de totes. Els acreedors l'empaitaven nit i dia, i fins l'amo de la casa el va empendre sèriament perquè es donava el cas de que aquell bon apotecari, que tenia en son poder tantes monedes que havien fet bon paper en famosos tresors reials, es trobava que devia qui sap els mesos de lloguer.

I vet aquí que un dia, tot determinat i resolut, va presentar-se el propietari a la botiga dient que si no el pagaven tot seguit es veuria obligat a pendre un determini. Atribulat per l'amenaça, l'apotecari va demanar un altre respir amb veu plorosa:

-Si pogués tornar a passar...

-Ja he passat massa vegades.

-Esperis, per pietat, un xiquet més!

-Em sembla que m'he esperat prou. O em paga ara, o bé hauré d'embargar.

Embargar! Aquesta fatídica paraula va sonar sinistrament a les orelles de l'apotecari. El pobre home ja veia, horroritzat, com escribans i agutzils li remenaven el monetari i se n'hi enduien el bé de Déu de les seves il·lusions.

En aquell flagell terrible se li va ocórrer oferir al cruel amo de casa unes quantes monedes del seu tresor, fent, en semblant conflicte, com fa el capità de navili que llança al mar part de les mercaderies, per a salvar el gros del carregament. Groc com la cera, el numismata va ficar els dits en un calaixó de l'escriptoriet, va treure un bon pessic de croats i divuitens de plata i els va allargar al propietari amb tota la recança d'aquest món.

L'amo va restar més que sorprès al veure aquella mena de ralets estranys, tan revellits i ronyosos. Perquè tot el que ell era entès en pessetes de les usuals, era ignorant en matèria de numismes.

-Què és això que em dóna aquí?- va preguntar, tot estranyat.

-Monedes antigues... Són de les úniques que tinc...

-Però ¿què vol que en faci, si aquest metàlic està retirat de la circulació?- replicava el propietari, ple de lògica.

-Pero si encara valen més...- insinuava amb timidesa el numismata.

-Però, passen o no passen?- feia l'un.

-Tant com passar, no senyor...- responia l'altre.

-Doncs, llavors...

-Però és que encara tenen més valor que si passessin.

-No pas per mi, que no sé a quant es cotitzen. Potser en tindran per a vostè o per un cebellut d'antiquari com vosté, que per una moneda vella que no circula en dóna de les de trinca, de les que corren en les transaccions...

No hi va haver manera d'entendre's, i l'endemà es va trobar l'embarg a la botiga. Amb la consternació a l'ànima i les llàgrimes als ulls, l'apotecari va haver de presenciar com, després dels pots i dels matrassos, s'apoderaven els curials, amb mà sacrílega, del tresor, del monetari! Davant de la profanació va caure sense sentits, i tan gros va ser el trastorn que la vergonya de l'embarg va causar a la seva dona, que d'aquell cop va morir.

L'apotecari era més fort i va salvar-se... però, potser millor hauria sigut que hagués seguit a la tomba

a sa muller, perquè al capdavant, quan va sortir de la malaltia, va trobar-se sol i vern al món, sense botiga, sense dona, sense llar... i sense aquell monetari que havia sigut la seva perdició.

Aleshores va complir-se la profecia de la seva dona, i no va tenir més remei l'apotecari que posar-se a demanar caritat. Aquell home que en la seva edat d'or havia sigut amo de tanta moneda històrica, ara que era pobre i vell, s'hauria de veure captant monedalla moderna als transeünts. Assegut en el graó d'una porta del capdavant del carrer Major, passava tot el sant dia esperant que alguna ànima cristiana li tirés dins del barret una d'aquelles prosaiques peces d'aram que la gent d'ara en diu cèntims.

I entre caritat i caritat, li quedava al pobre apotecari temps sobrer per a enfonsar-se en les més tristes reflexions. Ja que no podia fer res més, filosofava, i tot filosofant, filosofant, va arribar a les conclusions més sorprenents. Havia sonat l'hora de les clarividències, de lo que en diuen «lluminoses síntesis.» Tot ho veia clar llavors... A n'el món n'hi havia de dues menes de metàlic: les monedes antigues, que són les monedes de l'ideal; les monedes modernes, que són les monedes de la realitat. Les unes, les que no passen, representen la poesia, la glòria, el misteri del passat i alimenten els somnis de l'esperit. Les noves, les de trinca, les que estan en circulació, representen la utilitat, la ganància, el benestar de la vida i serveixen per a satisfer les necessitats corporals.

-I la gran llàstima és- acabava dient el pobre apotecari -que en aquesta darrera hora de la vida jo em trobi que no tinc ni de les unes ni de les altres, ni de les que són bones per a l'ànima, ni de les que són bones pel cos!

REI DESCONEGUT

Anava tan distret el jovincel, camí amunt, camí amunt de l'existència, que quasi bé fins a topar-s'hi, no es va adonar del vell xaruc que marxava camí avall, camí avall sempre... Quina impressió més rara va causar-li la presència d'aquell jai!

Era el vell més vell que havia vist en sa vida. No semblava que dugués a sobre feixos d'anys, sinó feixos de centúries... ¡Tan caragolat anava d'espina, tan arrugat de mans i rostre! Ni en els mals somnis de la nit, ni en els desvaris de la febre, s'havia mai obert pas tal aparició de senectut decrepita.

Immediatament es va ficar el jovincel la mà a la butxaca, i traient-se una moneda, va allargar-li. Però ell, el vell xaruc, amb una expressiva acció de mà, cerimoniosa i digna, va refusar aquella almoïna. I sense ombra de menyspreu ni vanitat, va murmurar entre llavis:

-Grans mercès.

A l'acte va notar el jove que havia comès una torpesa. Bé es veia prou que encara que anés vestit com mendicaire i estés arrugat com un pergami i encartronat com una mòmia, aquell vell tenia misteriós aspecte de majestat com el de un monarca o d'un príncep, com el d'un patriarca de l'antiga llei o al menys el d'un patrici de gran raça.

-Ja ningú em coneix!- murmurava el jai, planyent-se entretant amb aires tràgics. -Àdhuc em fan caritat... a mi que he tingut palaus de marbre i pòrfir, a mi que he tingut tresors més opulents que els de Mides i els de Cresus!

El jovincel restava entretant avergonyit i estranyat; potser més estranyat que avergonyit.

-Ja ningú em coneix...- seguia dient el vell -i els cants d'amor que jo he dictats, ara celebrats per místics, ara entonats per eròtics, són més famosos que els d'Anacreont i de la Sàfoc, perquè han sigut enlairats arreu del món, el mateix en els chors de les esglésies que en les cambres de les dames...

El jovincel aleshores va pensar: aquest home desvarieja. Però ell, com si li llegís en els ulls el que rumiava, va respondre amb to calmos:

-¡No somnio, no somnio... Aquí si algun somni hi ha de meravella, són els prodigis autèntics que jo he vist i tocats... Són els murs d'or i d'aram que he construït pel gran temple... són els milers de dones, blanques com llet, rosses com sols, tendres com lliris, que he tingudes per esclaves... Ja s'és perduda la memòria dels grans homes... ningú em coneix... ningú em coneix...

-Pobre boig!- va pensar, retirant-se el jovincel, mig afligit de compassió, mig contorbat de misteri.

-Ningú em coneix!- entretant seguia el vell exclamant-se. -Ningú em coneix... i sóc el rei Salomó!

LA VIDA I L'OBRA O EL POETA DELS HUMILS

En aquella vileta de muntanya, xica com el palmell de la mà, però corcada pels odis del pobre i les tiranies del ric com la ciutat més populosa, hi vivia en Jan Oriol, minyó d'ànima senzilla i tendra, oberta a tots els entusiasmes i a tots els amors. La majestat del cel i la formosor de la terra li havien inspirat des de noi belles complantes saturades de fervorosa adoració; però tant o més que les visions de la naturalesa, li van fer més tard somoure el cor els ideals de justícia i de germanor entre els homes. No hi havia res que el commogué tant com l'espectacle de l'humil trepitjat pel poderós, de l'ignorant escarnit pel savi, del pobre esclavitzat pel ric. Acondolit a tota hora de la humanitat afligida pel dolor, es passava la vida somniant amb l'adveniment d'una edat nova, perfumada de bondats, en la que grans i xics arribessin a viure frec a frec, sense rancúnies ni vergonyes.

Des del dia que va veure com una família de parcers, per no poder pagar la part a l'amo, tenia d'abandonar el terror que durant segles havia anat conreant de pares a fills, va sentir de cop i volta una irresistible vocació que l'empenyia a formular en candencioses posades els crits de pena que li arrencaven la tragèdia dels vençuts i la crueltat de les lleis humanes.

Però en Jan Oriol era tímid, molt tímid, i com que sentia gran rubor per les seves gestacions mig poètiques, mig humanitàries, amagava a la vista de tothom, igual que si fossin el cos d'un delictes, tots aquells fulls de paper a on hi deixetava trossets de la seva ànima. Ningú, ningú en sabia res d'aquells versos teixits en la soledat i en el silenci; ningú en sabia paraula d'aquelles rimes melangioses, amarades en la tristesa del món i en l'anyorança d'una existència millor, en la que els ignorats, els modestos i els adolorits poguessin alçar una mica el cap entre els que es gaudeixen de la vida.

* * *

S'ha de dir, per a ser verídic, que gran part d'aquelles idees de redempció social a n'el pobre Jan se li havien ficat dins de l'esperit tot llegint els formosos versos de l'escriptor més famós de l'època, en Terenci Dasca, qui, entre els autors predilectes, era el poeta dels seus amors. En cada pàgina del cantor dels pobres, del «poeta dels humils» com l'anomenaven els contemporanis, el rimaire inèdit de muntanya hi sentia bategar el cor del gran home, tot ell encès de pietat per als seus germans obscurs.

Els herois anònims cantats per en Dasca li poblaven a tota hora la imaginació. Com una processó de màrtirs sense nom i sense palma, de nit i dia li desfilaven pel pensament els modestos protagonistes d'aquells poemes consagrats a les llàgrimes silencioses i a la pena recollida. Tan bon punt era el geni desconegut que portant un món d'idees dintre el cap passa sense ésser vist per davant les multituds indiferents; tan bon punt era l'home resignat que caminava a batzegades per la terra, sense gosar alçar el coll del jou que l'aclapara. Uns cops, era el solitari que fa la bona obra per sota mà, per defugir l'aplaudiment i la glòria; altres vegades era el desconsolat que no té qui l'encoratgi ni li aixugui les llàgrimes dels ulls... ¡Quina devoció més fonda l'inspiraven al pobre Jan aquells tristos personatges i quin respecte li feia l'home sublim que els havia llançat a la vida eternal de la poesia!

Més que admiració de deixeble, era fervor de creient el que sentia en Jan Oriol pel «poeta dels humils», perquè, com passa tantes vegades en la comunicació intel·lectual, l'entusiasme per l'escriptor havia acabat per convertir-se en amor per l'home íntim. En Terenci Dasca no podia ser el literat indiferent que fa ofici de la seva inspiració elaborant una obra divorciada dels seus actes, sinó el poeta sencer que concorda l'obra i la vida interior, sent artista i apòstol tot d'una peça. Ja és cosa gran i meravellosa predicar a la gent per mitjà de cants i odes, però encara és més gran i prodigiós afegir-hi la formosura dels exemples!

* * *

Per això en Jan no en tenia prou amb la lectura dels poemes dictats pel mestre; no se'n sabia accontentar d'aquelles pàgines amoroses... necessitava quelcom més directe i immediat, li calia acostar-se a l'ídol, venerar-lo cara a cara, fer-lo objecte personal de la seva adoració.

-Si pogués veure'!! Si pogués conèixer-lo! Si pogués parlar-li!- pensava contínuament. -¡Si un dia conseguís la gràcia de que m'escoltés els meus pobres versos!... perquè... ¡ves si és estrany! que els papers que no he llegit mai a ningú, a n'Ell sento desig de llegir-los-hi...

Cada cop que baixava a ciutat, que era molt poques vegades, empenyia el viatge amb la intenció fermíssima d'anar a visitar al famós poeta; però com era tan feble d'esperit, no gosava a realitzar el propòsit. Tot el més a que s'arriscava era a fer com els enamorats vergonyosos: contemplar des de fora la casa a on habita la princesa dels seus amors. Passava pel carrer del poeta; mirava, extasiat, l'edifici d'aspecte senyorial; alçava els ulls a finestres i balcons... i se'n tornava a la vileta, després d'haver comprat, com per a aconsolar-se, una que altra fotografia del gran home, entre les que veia per quioscos i aparadors.

Per cert, que la primera vegada que va tenir a la vista una d'aquells imatges, va romandre un xic sorprès de l'aspecte brau i ferm que presentava el poeta. Sense saber per què, ell se l'havia figurat un home pàl·lid, xuclat de galtes, cara llarg... i li sortia un tipus sanguini, amb unes carns fortes, uns llavis molsuts i coll de toro, que denotaven exuberàncies de vida. Aquell contrast entre la figura somniada i el personatge retratat el va sobtar de cop i volta... però no va ésser més que cosa d'un moment, perquè passada la primera impressió ell mateix se'n va riure a tutiplè d'aquelles aprensions romàntiques, i va acabar pensant que realment havia d'ésser de temperament fort, vigorós ple de saba i ple de vida, l'home que s'atrevia a fer la causa dels desheredats davant d'una societat coquina i avara, armada fins a les dents contra tota reivindicació humanitària que pogués arrepassar-li un privilegi.

* * *

Amb tot això, les ganes de conèixer al gran poeta havien anat creixent de tal manera dintre l'ànima d'en Jan, que un dia va dir: ¡Què tanta covardia! Bo i traient forces de la mateixa flaqueza, va baixar a ciutat determinat a veure el mestre i a presentar-se digne i serè, tal com pertoca a l'home que pot ostentar títols d'una llarga i fervorosa admiració. Però com no és tot hu el dir i el fer, al trobar-se davant de l'edifici d'aspecte senyorial en què residia en Dasca, va vacil·lar dos o tres cops, com si les cames se li seguessin. Al penetrar en el grandios vestíbul, al pobre Jan li bategava el cor, com deu bategar-li al catecumen a l'apropar-se a l'altar. Però enfadat de la pròpia timidesa, anava dient entre dents per a donar-se coratge:

-¿Per què tremoles, Jan, per què tremoles, si l'home que vas a veure és el «poeta dels humils»? ¿No és Ell qui ha enlairat amb la pietat augusta dels seus versos a tots els febles i a tots els pobres d'esperit? ¿No és Ell qui ha consagrat els seus cants:

Als que d'enyorança es moren, als que de pena gemeguen, als que tenen pò, als que pregunten, als que capten i als que ploren...

I animat amb el record de les estrofes del mestre, va anar pujant la sumptuosa escala, fins arribar davant la porta.

Un criat va venir a obrir.

-¿Don Terenci Dasca?

-Està per sortir... No sé si podrà rebre'l. Segui...

I el minyó va asseure's tot admirant el luxe enlluernador d'aquelles habitacions que se li entreobrien davant els ulls, cobertes de rics tapissos, de consoles daurades, de preciosos *bibelots*. Gairebé li feia pena al pobre Jan veure's amb un trajo com el que duia, ni gaire escaient ni gaire nou, entre mig de tantes meravelles. I embadalit, abstret, quasi confós, anava resseguint amb la mirada el resplendent mobiliari quan tot d'una sent una veu vibrant i sonora, vinguda de les habitacions interiors, que cridava plena d'ira:

-No he dit la corbata malva i rosa? ¿Doncs, què feu?

Varen sentir-se passos apressats, com de gent qui s'afanya a complir un ordre.

-I els guants corinti! Sentiu?

-Serà el poeta que crida desafortat?- va dir en Jan entre si de primer antuvi; però al moment va repensar-se, reflexionant que tenia d'ésser una altra persona. -Però llavors, qui serà? m'hauré equivocat a l'entrar aquí?

I quan més aturdit estava entre semblants confusions, va obrir-se una mampara per a donar pas a un senyor sapat, atlètic, que anava avançant cap al rebedor entre els acataments dels criats que el saludaven.

-Oh! Sí! Aquest és el «poeta dels humils»- exclamava en Jan Oriol al reconèixer aquell coll de toro, aquells llavis molsuts, aquella cara rodona que havia vist fotografiada.

Altiu, magnífic, estirat, Ell anava venint cap a la porta, bo i murmurant entre dents: -¡No he vist mai gent més estúpida!

Tan engallat anava, que sens dubte en Jan li hauria passat desapercbut, si aquest no s'hagués alçat com mogut per un ressort. A l'adonar-se de la presència del jove, el mestre s'hi va dirigir preguntant-li secament:

-Qui és vosté? Què volia?

-Jo, jo, jo...

-Digui. Què?

-Jo... senyor...

-Però digui.

-Jo he fet un llibre de...

-De poesies... oi?- Va reprendre el poeta, mirant-se al jove de cap a peus. -Un llibre de, poesies!... I està clar... Vostè voldrà, com tots, que jo li llegeixi el llibre... ¿Però vostès s'han figurat que el temps em sobra? Vingui un altre dematí...

I tot dient això va girar l'esquena, va començar a baixar l'escala triomfalment, mentre el pobre Jan procurava arrambar-se a la paret per no caure estirat, tan llarg com era...

CARITAT DESORDENADA

Estava tan aqueferat el frenètic domicel en fer obres d'altruisme, que ni d'una hora de bon lleure disposava per a arribar-se al verger de flors a on vivia l'adorada.

Tot el matí se li escorria ràpid com el pas d'un meteor, consagrat a la visita de malalts i presos, i a les tardes prou feines tenia en aconsolar als desamparats, en donar beure a qui patia de set, en donar vianda a qui es moria de fam. Més hores hagués tingudes el dia, més hores hagués comptades la nit, que ell no hauria pas donat l'abast per a remeiar tantes misèries. Així és que no tenia un moment seu, perquè tots eren dels altres.

I quan per rara casualitat passava, entre dos actes de misericòrdia, per davant del verger florit, el cor se n'hi anava com si es volgués envolar. Al veure per entre les reixes enramades els tous de flors del jardí o al sentir la gentil cantúria dels sortidors, un gran desig li venia de penetrar allí dins. Però... es mirava el rellotge de sol que hi havia dissenyat a la paret, i exclamava anguniós:

-No m'és possible! A tal hora haig d'ésser a tal punt, a amparar un orfe de pare i mare. Un dia de més vagar gaudiré aquesta delícia. I aleshores s'acontentava amb escriure a la bona amiga un parell de mots en un paper, que tirava pel reixat: *Espera-m, com em tens promés. La Pietat encara m'encadena.*

I la dama l'esperava, com n'hi havia fet jurament. Així ell podia amb seguretat allargar el sacrifici de la ventura pròpia. I refiat en la immutable constància de l'amiga, diferia l'instant preciós de visitar-la.

-Per ara- deia sovint -no em crec digne d'esmerçar el temps en la pròpia joia, havent-hi tants germans meus que jeuen en l'infortuni. Com l'estimada ja sap l'abnegació de la meva vida, un dia o altre em coronarà amb flors del seu verger. I aquesta esperança de dolçor l'encoratjava a seguir el curs de la caritat heroica.

Així varen passar anys, molts anys, tants anys que són incomptables. Fins que un dia, sentint-se el bon home greument afadigat d'haver fet tant bé al proïsme, va pensar: *Ja ha arribat l'hora de penetrar en el verger.* Pas a pas va encaminar-s'hi i, essent davant les reixes, va cridar:

-Amiga, ja sóc aquí! He acabat l'obra pietosa...

Mes ningú li responia. Va empènyer les reixes i per si soles es varen obrir. Més, quina fredor regnava arreu! Tot dormia silenciós i abandonat. I les flors s'eren marcides. ¡Havien passats tants anys!

-Amiga de la meva ànima!- tornava a clamar l'home en la solitud. Però era en va que clamés. Perquè la dama no el sentia. Coronada de cabells blancs i tremolosa de cos, dormitava sota un arbre despullat de fulles. A l'acostar-s'hi el bon home, ella se'l mirava amb els ulls entelats. I a la fi va dir-li:

-No us conec.

L'IDIL·LI NOU O DIÀLEG DE L'AMIGA I DE L'AMIC

Dins de la sala ordenada i pulcra, coqueta com tocador femení i emprestatjada com gabinet d'estudi, varen oirse, aquell dia d'idil·li primicial, paraules d'amor ben rares.

Ella, Obdúlia, tombada d'espatlles al pupitre, on havia deixat obert per les darreres pàgines el volum

nou que llegia, preguntava amb certa condescendència al jovincel amorós:

-¿És a dir que per a l'heroïna del llibre, us ha servit de model una germana vostra?

-Sí...- contestava ell, Abundi. -Al menys per a dibuixar el caràcter...

-I és una germana a qui estimeu amb efusió?

-Oh, sí! repetia el jove amb l'accent de fervorós entusiasme que posava sempre en les seves dites. - Una germana, que si gosés, diria que és angèlica com Vós, tendra com Vós, amiga com Vós d'espiritualitats... i si no tan formosa com Vós sou- ja que això ve a ésser impossible, -bonica, atractívola, agraciada...

-I com es diu?- interrompia Obdúlia amb efectiva suavitat, com volent correspondre d'una manera o altra al to fervent amb que s'explicava el jove.

-Es diu Gràcia, el mateix que a la novel·la.

-Nom formós!

-Oh! i li va bé... perquè tota ella és espontaneïtat, improvisació, do de natura... Escriu estrofa sobre estrofa sense el més mínim esforç, sense treball, sense pena... ¿Vos recordeu que ja ho dic al llibre: *igual que les hi dictessin d'un altre món superior?*

-Sí, sí...- murmurava Obdúlia amb complaença distreta.

-Jo he arribat a pensar si seria cosa de miracle, de prodigi, poder sobrenatural... Sabeu?

-Sí, sí...

Amb tot i lo vibrant de la sonata, semblava que a Obdúlia aquell motiu de la poetessa improvisada, de la germana inspirada, no la interessava prou. Ans al contrari, qualsevulla hauria dit, a l'endevinar l'ombra d'un somriure lleu, molt lleu, que li corria pels llavis carmesins, que ella no feia tant cas, com el jovincel, de la espontaneïtat tan ponderada.

Però ell encara insistia:

-Fa els seus cànctics sense llima, sense esmena... I el que és més prodigiós, amb molt escasses lectures... Pot ben dir-se que refila com l'ocell en el verger...

Més, a pesar de l'exaltació del jove, la conversa s'esllanguia. Dels dos interlocutors que havien d'animar el diàleg, només ell parlava enfervorit, però ella semblava absent. I així va ésser que a l'adonar-se Abundi de la minva d'interés per part de la seva amiga o al parar tal volta esment en la poca gentilesa que mostrava exalçant els dots d'una dona davant d'una altra, l'adorada!, que n'atresorava tants, va renovar un xic el tema... I passant del lirisme descriptiu a la novel·la d'intriga, insinuava somrient:

-Però si Vós l'heu d'haver vista, per lo menys un cop.

-Jo?

-Sí... La nit ditxosa que us vaig conèixer... Ella venia amb mi. Havia volgut anar a l'Aula de Conferències, i l'hi vaig acompanyar un vespre que feia la lliçó en Florenci, el substitut...

-Ah!

-No vareu fixar-s'hi?

-Sí. Però us diré la veritat. Si vaig parar-m'hi, no va ésser pas per ella en si mateixa, sinó per qui l'acompanyava.

-¡Oh, mercès, mercès, Obdúlia!

-I com per l'aire... *paternal* que feieu al dur-la al vostre costat de seguit s'endevinava que aquella damisel·la no era pas la vostra amiga, vaig deixar de mirar a n'ella per a preocupar-me de l'acompanyant... No hi havia lloc a dubtes. La damisel·la més aviat semblava una parenta, una persona de la família que s'havia fet dur allí per a contemplar d'aprop al bellíssim substitut en ple lluïment acadèmic, en plenes funcions de conferenciant.

-Amiga, sóu molt subtil... tan subtil com cruel per a en Florenci.

-Potser sí que he usat de massa ironia... Oh, perverses ironies! Són un estigma que portem a sobre i que ens havem d'expulsar. Però, crec que si algun cop devenen una mica disculpables, és tocant al substitut.

-Per què? És un excel·lent company...

-No voldria ferir vostra afecció, mes tinc de dir-vos que no em plau del tot aquell Adonis. Té una manera emfàtica de voler fer-se home a part, providencial, que no trobo prou justificada ni amb les poquetes coses que ens ha dutes ni amb l'art que té d'exposar-les. L'aire de protecció mental amb què parla del Patriarca, a qui ara substitueix, de l'únic home que de les antigues lletres n'ha sabut fer un cos de doctrina... us haig de confessar que no fa per mi, que més aviat sóc amiga de la successió normal, de les jerarquies ordenades, en una paraula, de l'Escola, sobretot quan l'ha honrada un veritable mestre com aquell.

-I teniu raó, gentil amiga.

-Demés... aquell lloar perpètuament lo indígena sols per ésser indígena; aquell etern ditirambe al desordre heroic; aquell inacabable retallar les amples vies de la humanitat, per a engrandir els caminets episòdics de lo local; aquella adulació un xic fantasista i còmica a la natura com a dèspota a qui els homes ençara han d'estar agraits... què voleu que us digui? em fa l'efecte d'una declamació, no solament incivil sinó passada de moda...

El jove, bon xic sorprès, tant per aquelles paraules anunciadores que en bona part contradeien al seu credo tradicional, com per la desusada animació amb què eren dites, mirava amb els ulls oberts els ulls claríssims de l'amada, com si li costés de penetrar el sentit del què deia i no estés prou convençut de la justícia amb què era flagel·lat el substitut.

Ella ho va conèixer, i, agafant el volum nou que per un moment havia deixat sobre el pupitre, mudava amb rapidesa l'aspecte del diàleg.

-Però tornem al vostre llibre- deia, -que és el què a mi més m'importa.

-L'haveu llegit?

-Me'n manquen ben poques pàgines.

-I?...- afegia el jove amb aire interrogador, com si del dictamen de l'amada en dependís la pròpia felicitat futura.

-Oh, sí!... M'ha emocionat amb freqüència... I m'ha interessat especialment perquè amb tot i ésser la narració impersonal a causa del sistema encara vigent entre nosaltres, m'ha semblat veure, aquí i allí imatges més o menys velades de les vostres idees i de les vostres sensibilitats... I vós ja sabeu que lo que més plaer em proporciona en els vostres llibres, és trobar-vos-hi a Vós. -Oh, dolça amiga!

-Jo ja sé, ja sé que en el codi literari un xic esquerp que seguïu, la impersonalitat, la diferència, hi figuren com a primers articles. Però entre els horrors- diem-ne horrors -petits o grans que expliqueu, hi transpira a voltes un silenciós desig de perfeccions humanes... ¡I sort d'això, sort d'això! Perquè s'ha de convenir, amic caríssim, en que llevat de la figura idíllica de Gràcia, tota gentilesa i tota amor, la demés societat que corre per aquestes pàgines no és gaire espiritual ni gaire bondadosa... Però la voluntat ben manifesta que poseu en fer-la força antipàtica a la vista del lector revel·la tàcitament el vostre ideal d'una humanitat millor en el pervenir. I això és el que reconforta entremig de tantes, de tantes...

-Digueu, digueu, per favor!

-...de tantes violències...

-N'hi trobeu moltes, veritat?

-Jo crec que sí... Però potser a través de la meva debilesa femenina m'aparegui tot massa excessiu... Em sembla sentir-hi un vigor, un accent, una força masculina, que en ocasions dóna als personatges més crueltat que relleu. Mes, jo no sé com dic tan asprament aquestes coses que al capdavant sols deuen ésser ressó del meu gust de doneta casolana, gens avesada als grans combats de la vida...

-Mes, com jo poso el vostre gust selecte i afinat per damunt de teories i d'escoles, vos demano que em sigueu explícita. Vós sou l'estrella, el sol, la claredat... Doncs, guieu-me, il·lumineu-me!

-És que temo dos perills. L'un, el de errar-me i feu-se errar, perquè jo no soc cap d'aquests astres que diuen. L'altre, el de fer que disminueixi el vostre amor...

-Oh, mai, adorada meva!

-Doncs, aleshores us ho diré...

-Amb aspresa?

-Sí, amb aspresa.

-Amb acritud?

-Amb acritud, ja que ho voleu. Trobo en el llibre massa sang, massa carnalitat i massa terra. Tant en la novel·la vostra com en les altres que s'escriuen per aquí, sembla que no hi hagi per als homes més dolor que la sang vessada, ni més joia que la fúria dels sentits, ni més espectacle formós que el salvatge de natura. I Vós, amic caríssim, que sou amorós de mi, prou ho sabeu que hi ha altres espectacles més humans i altres joies més excelses i altres dolors més dignes i serens. ¿Doncs, per què condemnar la condició humana a irredimible brutalitat?

-Oh, amor meva, jo sí que ara estic tement que m'aparteu del vostre cor, amb tot i ésser tan generós de mercès i gràcies. Perquè... si tals grolleries i furors vos repugnen en el llibre, ¿com puc ser-vos acceptable jo?

-Jo us ho diré, amic dilecte... és que a mi se m'oferiu molt més alt que la vostra obra. ¿Quí més bo per a mi que Vós, qui més correcte i amable? El que hi ha és seduït per un mètode literari, féu en el vostre llibre un sacrifici suïcida, el sacrifici de vós mateix. I així com en la vida quotidiana tot ho veieu amb ulls primaverals i tot vos apareix bo i excel·lent, ¡fins el substitut Florenci!, en la ficció d'art vos habilleu amb vestiments pessimistes. La vostra bondat ja prova, un cop o altre, de desfer-se d'aquell trajo de negror, però se'l torna a posar tot de seguit perquè així ho mana el dogma. ¡I és llàstima que en aquests moments no ens toqui encara vestir modes més nobles i pulcres!

-Modes nobles, modes pulcres exigeix, ¡oh, dolça amiga!, el vostre selecte esperit. Però, ¿són aquestes modes exquisides les que veritablement demana la fatalitat de la natura? Penseu que davant de tota la bellesa que l'home pugui donar al seu artifici, subsisteix immutable l'etern model, que és la vida... i la vida, m'haureu de confesar que és ben trista i misteriosa...

-Oh, no! Això sí, amic meu, que no us ho confessaré pas. La vida no és trista: ni és alegre, no és mísera ni triomfal... La vida, més aviat em sembla que és com un se la disposa, com un mateix vol que sia... És clar que no som sempre ditxosos; mes força vegades és perquè no posem prou voluntat en ser-ho. Però al menys, podem mantenir la serenitat dintre el dolor, lluny de turpituds i virulències. Així han cantat els grans poetes la pròpia desventura lluitadora... Però Vós, amic, ¿de què us queixeu, per a veure la vida trista i baixa en la vostra obra? ¡Sort, gran sort, que si la pinteu de tal manera, és per moda literària! Jo n'estic tota contenta de pensar-ho així, perquè sinó hauria de creure que no us fa benaurat el meu amor...

-Oh, no! amiga meva, no. Vós sou el meu goig, la meva glòria, la meva ditxa suprema!

-Doncs, aleshores obriu el cor a la llealtat, i pinteu en els vostres llibres la joia que m'omple l'ànima...

-Adorada meva!

-Estimat meu!

I un bes d'amor, serè, castíssim, va cloure la conversa de l'amiga i de l'amic.

L'ENCONGIDA

En aquelles valls ombrívoles, perpètuament entelades per boires de misteri, cap cas tan estrany com el de l'Úrsula.

Donassa com era i més espigada que un pollancre... mai de la vida l'havia vist menjar ningú.

Fos a migdiada, fos al vespre, quan s'aplegaven els sirvents del Mas al voltant de la llar fumosa, ella trobava enginy de fer-se fonedissa. Arribada que era l'hora del repàs, prenia el seu platet de rellisquentes, i tau, tau, s'esmunyia cap a un recó fosc, als esglaons del corral o al passadís de l'entrada, com si anés a fer una malifeta. Aprofitava per escorre's el començament de l'àpat, quan tothom, mossos i mosses, s'empassava a crema-dent les primeres cullerades. Prou feines tenien tots en semblant punt per a poder distreu-re's en res més... i ella aleshores passava silenciosa i llisa com un clap de núvol, anant-se a fondre en el seu amagatall.

Ho feia tan a la quieta, allò d'allunyar-se de la vista dels demés, que quasi mai ningú se n'adonava. I,

si per atzar ho veia algú, ni en feia cas per la costum que hi tenia. Només se'n parlava a voltes, quan hi havia algun mosso llogat de poc, que s'estranyés de la facècia...

Una vetlla, a l'hora de sopar, un llenyataire que era al Mas de molts pocs dies, va preguntar amb estranyesa:

-Per què fa això aquesta dona?

-Perquè és dóna pena de que la vegin...

-De que la vegin quan menja?...

-Sí...- li varen respondre, mig rient.

-Ai, ai! És ben estràmbul això. Fos a vista dels amos, encara com aquell!... Veieu? Jo mai m'hi só pogut avesar a atipar-me a davant d'ells... No ho sé... Em fa una mena de recança, de temença. Sembla que hi estic encongít, deficiós, com si els fes un xic de mancamment de xalar-me quan ells es xalen... Trobo que fa taujà, que fa dròpol per a un mosso... Mes, aquí a la cuina... nós amb nós, ja és altra cosa... No fa?

-Això qui ho sap dir bé és el pastor...- va saltar una mossa amb la boca plena. -Ell vos ho dirà si vol...

I les mirades d'homes i dones totes varen clavar-se sobre el jai, que fins aleshores no havia alçat el cap ni obert els llavis. Igual que si es despertès d'un ensopiment de rumiar, el pastor va aixecar la testa tota solcada d'arrugues, tota vestida de cabells blancs, i va dir aquestes paraules:

-Jo pens que això és una llei de vergonya. El que fa l'Úrsula, d'altres dones ja ho só vist... S'abscondeix un hom per a vestir-se i despullar-se. No volem ésser com les bestioles de Déu que mostren a la llum del dia les debilitats i les joies de la carn. Menjar és, pels mortals, plaer del cos, i ensenyar el plaer és cosa vergonyosa... Perxò hi ha ànimes santes que ho amaguen a la vista del proisme. Si poguessin passar-se del gust de la boca... qui sap si se'n passarien? Mes, el menjar és manament de vida, i com que criatura nada no se'n pot estar, al menys ho allunyen dels ulls del món com una misèria. Perquè misèria humana deu ésser per l'Úrsula el què pels altres és goig, i per no ofendre als demés cerca enterrar en la solitud aquesta llei de vergonyes.

Els sirvents del Mas varen restar somniosos, com si els costessin de capir les paraules del pastor.

Però a l'últim la mossa de la boca plena va afegir, tot aixugant-se els llavis amb el revés de la mà:

-Si sabéssiu el què vàrem arribar a patir quan va caure malalta, ara fa un any, crec que us en farieu creus. El llit li semblava massa regalat per a reposar-hi ella, i ni per precés ni per renys li podien fer dormir. Al capdavant li vàrem donar entenent dient-li que ho manava la mestressa. Mes llavors va venir la rampelleria del repàs, perquè... el què és de vianda no en volia per res del món. Com que no es podia amagar de menjar-se-la a davant nostre, deia que no li venia de gust... «Però, menja, dona de Déu!» -«No no...»- I ficava el cap sota el tapall. Al cap i a la fi vàrem veure que no li podíem vèncer la vergonya i aleshores li posàvem el plat vora del llit i la deixàvem una estona sola. Si la fam l'aturmentava massa, quan hi tornàvem li trobàvem el plat buit, i el cap tapat amb els llençols com si acabés de fer un mancamment.

I encara no havia acabat la mossa de dir aquests mots, quan l'Úrsula va sortir del seu amagatall, lleu, silenciosa, amb el platet buit, mig tapat amb una punta del davantal. Tothom se la va mirar. I al sentir-se a sobre les mirades, la pobra Úrsula deuria conèixer que parlaven d'ella, perquè es va tornar roja com la grana i va abaixar els ulls, avergonyida.

L'AUTOR DE L'OBRA O UN DRAMA DINTRE D'UN ALTRE

L'estrena del drama d'en Víctor Montalvà havia estat una ovació contínua. A cada final d'acte havia hagut d'alçar el teló una infinitat de cops, entre els picaments de mans d'un públic entusiasmat, commogut, que no es cansava de cridar a les taules a l'autor triomfant, per a fer-li ofrena de la seva admiració. D'acte en acte, el deliri havia anat creixent, i a l'acabar-se la última escena de l'obra allò va ésser un devasall d'aplaudiments, de *¡bravos!*, de crits, d'acclamacions. I encara s'estava dret l'auditori en massa, els homes aplaudint i victorejant al dramaturg, les dones fent voleiar els mocadors en senyal d'homenatge a l'heroi d'aquella nit... quan alçant-se de la butaca el cèlebre novel·lista en Carles Brujas, va córrer cap al *foyer* exclamant amb la més viva indignació:

-Això és una infàmia, una infàmia! L'èxit d'aquest home és una injustícia! ¡Una injustícia que clama al cel!

I com que semblants protestes eren fetes amb veu prou alta per a que se n'interessin bastants concurrents, alguns íntims del novel·lista, amics i companys del món literari, vàrem seguir-lo cap al *foyer* ben estranyats d'aquella exaltació en un home tan de món, tan distingit, tan correcte.

-Però... què et passa? ¿què tens?- varen replicar-li alguns. -Què és el que dius?

-Dic que l'ovació tributada a n'aquest home, a n'aquest farsant, és un crim, i un crim espantós que fa erissar els cabells del cap!

-Però escolta, Brujas, escolta...- va fer-li l'autor dramàtic, en Montfret, tractant de calmar al seu amic de tota la vida. -Jo crec que estàs obcecat... i que confons els conceptes... Tots estem conformes en que en Montalvà és un subjecte poc escrupulós; un home indigne, si tu vols; un cínic, si tant em fas dir... però aquí no es tracta de l'home, sinó de l'obra, i una cosa és el drama i una altra cosa l'autor...

-¿Què no't sembla superba aquesta obra?- li deia l'un.

-¿Què no t'ha seduït, com a tots nosaltres?- li saltava un altre.

-Què no la trobes forta i nova i veritat aquesta aspra concepció del món que respira tot el drama?

-Si la trobo potent i original, dieu? ¡Filla del geni, la trobo! ¡La més enlairada i la més grossa que mai hagi omplet la nostra escena! Però... com més gran considero el drama, menys comprenc com no us estranya aquesta mateixa grandesa de pensament, d'intenció. En Montalvà- tots ho sabem -mai ha passat d'un autor de drames d'aventures eternament aplaudit pels parlaments declamatoris que esvaloten la galeria o per les escenes sentimentals que fan enternir a les senyoretes. Però, digueu-me en quina obra ha reflexat mai aquesta visió fonament tràgica de la vida humana? ¿Quan vos ha fet assistir a n'aquestes tremendes batalles de l'home superior que lluita per rompre les xarxes de prejudicis i de rutines amb què vol enrotllar-lo tot una societat ben avinguda? Tu, Pere Aldraga, tu que ets el crític subtil de l'art escènic... tu, Angel Montfret, tu que ets l'autor dels grans anàlisis psicològics... tu, Puigdelví, que saps renovar contínuament el teu art de dramaturg amb tots els corrents moderns... i vosaltres tots, gats vells de les lletres i de les taules... ¡no sabeu veure que en Montalvà és incapaç d'arribar a una creació com la que acabem de gaudir, a trossos encesa de flamerades de passió, a trossos espurnejant de cruelíssima ironia, a trossos emboirada de formosos somnis d'ideal?

I tots els circumstants varen fer anar el cap amb assentiment, com volen dir: ¡tot això és ben veritat! ¡L'observació no pot ésser més justa!

-Pero llavors... ¿com s'explica aquest misteri?- va interrogar el crític, fent-se intèrpret de la preocupació de tots.

-Com s'explica?... Aquí està el secret, el secret terrible que em tortura i que em fa esclatar d'indignació. Mireu... quan ha començat el primer acte, m'he trobat sorprès, parat, hipnotitzat, com tots vosaltres. Aquella exposició sòbria, naturalíssima, interessant, on es veu al protagonista enterament foraster a casa seva mateixa, foraster entre la seva família, foraster entre els seus amics de noi, foraster entremig de tota una societat que se'l mira de reüll... cregueu que m'ha deixat estàtic d'admiració... Però han anat seguint escenes, i així que he vist que l'heroi va per destruir la prevenció calumniosa que veu surar sobre d'ell, apel·lant primer a la persuasió, després als precés, acabat a l'amenaça... aleshores he començat a rumiar, tot intrigat: «¡Això no m'és nou! Jo això ho conec!... Sí... això... jo ho he llegit... No, llegit... no. Ho he vist representar...; tampoc... Ho he sentit llegir... Sí, sentit llegir, sí. Però... quan? on? en quina ocasió? en quines circumstàncies? I mentre em furgava el pensament fent esforços per lligar caps, per a reconstituir els boirosos elements d'una reminiscència que se m'escapava... sense que pugui dir com, se m'ha començat a dibuixar a la memòria, molt vagament al principi, després amb més precisió, el record d'aquell jove que feia d'escribent o secretari o copista a n'en Montalvà. ¿Us en recordeu d'aquell xicotàs, quasi bé esquerp de tant vergonyós, que es passava tot el sant dia en el despatx del seu amo, omplint-li quartilles o posant-li gargots en net?

-Sí, sí.

-Prou.

-Com si ara l'estés veient...- varen anar responent tots.

-Doncs féu-se càrrec- continuava el novel·lista -que aquell xicot tan alt i gros i tan tímid a la vegada, va interesar-me vivament com a tipus d'estudi, com a document humà, i que portat de les meves manies d'observador vaig començar a fer-li preguntes, a amoixar-lo, a distingir-lo, tot a fi i efecte de que s'esponatnegés. Els corrents de confiança aviat varen ser establerts. Jo aleshores, com quasi tots els presents, encara freqüentava bastant la casa d'en Montalvà, i vaig tenir prou ocasions de recollir les

confidències psicològiques de l'escribent. Oh! Quina ànima de poeta! ¡Quina ànima de somniador s'amagava sota les espesses formes d'aquell xicot! Amb una ingenuïtat encantadora em va explicar les seves aficions literàries; em va contar els seus projectes, els seus somnis, les seves ambicions. Em va dir que mogut per la gran vocació que sentia pel teatre, no havia parat fins a col·locar-se a casa d'en Montalvà, a fi de que amb la gran influència que aquest tenia sobre les empreses, li fes representar un drama que havia escrit: -«Però fins ara no s'ha pogut aconseguir res»- deia desesperat -«és tan difícil fer pujar l'obra d'un principiant dalt de les taules!»- I va acabar dient: «Si vostè me'l volgués sentir llegir aquest drama...» -«Ja ho crec que sí.»- vaig contestar-li.- figureu-vos la meva sorpresa, la meva suspensió, quan l'endemà se'm presenta a casa i comença a llegir-me unes escenes inspirades, vibrants, ardents, plenes de vida i passió, d'ideals de bellesa i justícia. Allò era el drama de l'home contra el món; el drama de l'individu il·luminat contra la societat cega d'esperit; el drama de qui porta una idea de redempció, i s'estrella contra l'egoisme estúpid de les multituds. En una paraula, senyors,... allò era el drama que acabem de veure representar!...

-Però això és horrorós!- va exclamar tothom.

-Veritat que sí? ¡És una infàmia que fa eriçar els cabells! Però espereu-se, espereu-se, perquè això no acaba aquí. Admirat jo d'aquella obra potent i original, vaig fer formal promesa a son autor de que remouria cel i terra fins aconseguir que el drama es representés. Però... la mort de ma filla i el meu viatge a Anglaterra per a cercar esbargiment al dolor, varen impedir la realització del meu propòsit.

Quan vaig tornar, de seguit vaig voler tenir notícies d'aquest jove i em varen respondre que havia mort. -Mort de què? -Oh! -De quin mal? -Oh!... No se sap -¡Un jove tan sapat, tan ferm! -Sí... Va començar a decandir-se, a decandir-se... i un dia el varen trobar mort en un recó de cambra.

-Mireu, senyors, des d'aquell dia no em puc arrancar del cap la tenebrosa idea...

Però en aquell mateix instant va venir a ofegar la paraula del narrador un terratrèmol de crits i picament de mans que va deixar sobtats a tots. Els finestrals del *foyer*, que donen a la Plaça del Teatre, varen devenir instantàniament il·luminats amb apoteòsiques resplandors d'atxes enceses...

Era la multitud entusiasmada que portava triomfalment a l'autor de l'obra, a n'en Víctor Montalvà. I davant d'aquell espectacle cívic, comunió de centenars de ciutadans en l'idea i en la imatge, tant la història romàntica de l'aficionat rural com la sospita realista de la seva mort misteriosa, varen perdre tot l'interès emocionant.

SEPELI IDÍLLIC

Per a entretenir l'estona mentre a les oficines funeràries despatxaven els papers de l'enterrament, entre la gent del dol es referien històries d'altres viatges al cementiri, tots amb motiu d'acompanyar-hi algun mort. Naturalment, totes les històries eren tristes, o fúnebrement dramàtiques. Anècdotes luctuoses, episodis de desolació, escenes commovedores, fins casos tètrics i sinistres s'anaven relatant per torn, quan un de la comitiva va contar que ell havia presenciat en una ocasió el singular espectacle d'un sepeli alegre.

-Un dia- va dir -un dia de la darrera primavera, vaig haver d'anar al cementiri nou per a acompanyar-hi el cadàver d'un conegut. Feia un dia formós, clar, tebi, orejat per un ventet de mar que gronxava las primeres flors sortides al voltant de les tombes i els panteons.

Mentre ens esperàvem per a presenciar l'enterrament, tot de sobte vàrem veure arribar una gran gentada acompanyant a un altre mort. Quasi tot aquell seguici funerari era format per xicotes grans i xiques, noies del poble endolades pobrement, les unes amb peces de robeta fosca, de cotó, les altres amb fandilles de merino, d'un negre més o menys perdut. Tot plegat, aquell eixam de mosses traspuava una mena de pobresa i de tristor... Perquè més trista i pobra encara que la robeta que duïen, era la cara que feien... cara de dolor i misèria, com de criatures pobres de ciutat vella que han de viure tancades, encongides sense prou aire ni prou sol.

Jo vaig preguntar a un home de per allí:

-De qui és aquest enterro?

-De l'amo d'uns tallers de capsos que hi ha al carrer de l'Allada... per allà els barris de Sant Cugat...

-I aquestes noies?...

-Les treballadores de la casa... Com és gent que ho pot ben fer, la família del difunt ha volgut que

l'enterro fos lluit... i hi ha fet venir totes les noies de la fàbrica...

Jo no sé què ho feia, però la veritat és que no podia apartar la vista d'aquella munió de noies esgrogueïdes que anaven escampant-se per tot arreu. Bo i a mida que avançaven cap a dins del cementiri, semblava que s'anessin desencongint.

Més que amb el seu amo mort, feien posat de pensar amb aquell bé de Déu de primavera que tenien davant dels ulls. Poques vegades de la vida s'hi devien haver trobat en un indret tan bonic com el que contemplaven en aquella hora d'impensada llibertat.

El cert és que totes estaven amb la boca oberta, ara admirant les verdes planúries que s'extenien al peu de la muntanya, ara enfonsant la vista en aquelles llunyàries de mar i cel que es perdien a l'infinit. Es veia ben bé que des dels estrets carrerons en què vivien, des dels foscos celoberts de les cases que habitaven, mai de la vida havien ni sols somniat que hi pogués haver al món una formosor com aquella.

-Ai, Déu, que és formós! ¡Ai, reina, que és bonic!- es deien les unes a les altres, amb la mateixa alegria commoguda del navegant que descobrís un món.

I com bressades per un desig de vida i moviment, fins les més tristes i apocades s'acabaven de desencongir. N'hi havia que s'agafaven pel braç, i de dues en dues o de tres en tres, es passejaven per davant dels carrers de nínxols, com si es passegessin pel Paradís. N'hi havia d'altres que reien, reien, amb les cares grogues, totes transfigurades per una mena de beatitud. Fins n'hi havia que empaitades de ganes irresistibles de saltar i córrer, trescaven, adalerades, muntanya amunt.

-¡Quina manera d'assistir a un acte semblant!- em va dir un senyor estirat que anava al nostre acompanyament. -No troba que no està bé? I com que va veure que jo no responia a les seves reclamacions, distret potser en la contemplació d'aquelles criatures, va afegir al cap d'una estona:

-Miri que la nostra comitiva ja es posa en marxa... Què no ve?.

Quin remei tenia? Vulgues no vulgues, vaig haver de seguir el dol, perdent de vista a les pobres noies. Però encara no feia cinc minuts que caminàvem, que les vaig tornar a veure per entre uns salzes, al trencar per un rengle de panteons. I com corrien les poca pena! Tanmateix es devien haver determinat a gaudir de l'esbarjo a tutiplè... perquè tombes a través s'enfilaven cementiri amunt.

Jo vaig deixar passar el meu acompanyament a fi d'espia a les noies, baldament fos d'un tros lluny. I com trescaven! Com corrien! Amb quin gust respiraven l'aire fi de la muntanya! Aixeribides per una mena d'enjogassament que les pessigollava el cos, les mústigues criatures prenién aires escaients i desinvolts. Amb la mica de cansament de la pujada, fins les més grogues començaven a agafar color, com si els hi nasqués un clavell a cada galta. Talment semblava que haguessin pres l'enterrament per una festa i el cementiri per un verger.

-Noies, veniu cap aquí, que estarem soles!- es cridaven amb veu baixa. -¡Veniu, que no hi ha ningú!

Es veia que buscaven els llocs més solitaris per a no ésser sorpreses, per a no ésser vistes... I quan varen arribar a la vora del fossar comú, allí on fa una mena d'explanada, varen aturar-s'hi totes com si el paratge els agradés. Primer varen escampar-se per aquí, per allí, igual que si prenguessin possessió de l'indret i cada una hi triés el seu tros de terra per a edificar-s'hi el castell d'il·lusió... Després devien canviar de pensament... perquè varen ajuntar-se i varen fer una rodona, agafades per les mans, com si anessin a començar una sardana... Però en aquell mateix moment, una mosseta que acabava de descobrir unes mates florides darrera d'un rengle de nínxols per estrenar, va llençar un crit tot joiós:

-Noies... roses!...

I totes varen desfer-se de les mans, corrent cap allí com unes daines, per a veure aquell bé de Déu.

-Què ve o no ve?- va dir-me en aquell instant, tocant-me lleument l'espatlla, el senyor formal que tornava a passar per allà amb part del nostre seguici.

No vaig tenir més recurs que seguir.

Muntanya avall, muntanya avall, per entre carrers de tombes i panteons, vàrem pendre comiat del dol, vàrem pujar als carruatges, varem baixar la rampa d'entrada; i vàrem sortir del cementiri. Jo encara sentia una recança d'haver tingut d'abandonar la rara visió de la comitiva ajogassada..., però, així que anàvem a arrencar carretera avall, veu's aquí que em veig una colla d'aquelles noies, dins d'uns carruatges grans, com òmnibus, que també se'n tornaven a ciutat.

Pel qui les hagués vistes arribar, estaven desconegudes, transfigurades. Conversaven, somreien, es feien signes... Semblava que l'alegria els rebotís pel cos. Però el que els donava un aire encara més

estrany, era la manera d'anar adornades. Amb les flors de sepulcre, collides d'amagat, s'havien guarnit el cap i el pit... Semblava que tornessin d'unes bodes... A l'arrencar el carruatge, fins una noia es va posar a cantar:

Que vé la primavera, porta paners de flors; n'hi té de totes menes... n'hi té de tots colors.

-¡Ves quina manera de tornar d'un cementiri!- va recalcar el senyor estirat i circumspecte.

-Quina serietat!

NO ES PERD QUI VOL O L'AGULLA DE LA SEU

Quan el viatger experimentat per ses correrries al través del món, va haver-se assegut prop de la llar espurnejant de foc rioler, va contar amb els mots següents, el cas que els companys li demanaven:

-Així que vaig haver entrat en aquella ciutat antigüíssima del Nord, ja sentia el desig que sento sempre que visito per primera volta una ciutat estrangera: perdre-m'hi, esgarriar-m'hi, enfonsar-me en el misteri dels barris estranys, dels indrets mai vistos, dels carrers desconeguts...

En sortint de la casa on posava, veig una gran plaça, hi entro, i a les poques passes em trobo a la presència d'una magnífica catedral. Era un airós bastiment del segle XIVè, tot ell flanquejat d'arcbotants que semblava que s'esforcessin en fer esqueneta per a aguantar la verticalitat miraculosa de l'afiligranada construcció. Tot eren esbelts pinacles que tenien l'aire d'estirar-se com pollancre a la creixença; tot eren arestes esprimatxades i llargues que aparentava que fessin punteria prenent per blanc el zenit... I com si tot aquell aixam de florides sagetes i empinades punxes no componguessin gran cosa, amb tot i ésser prou altes, prou arriscades, prou atrevides... d'entremig d'elles s'alçava, tota trepada de lòbuls i rosasses, una agulla colossal, de tanta volada, de tanta embranzida, que enfilant-se per sobre els monuments veïns més enlairats, s'obria pas per entre els núvols igual que si volgués foradar el cel!

Com es feia admirar aquella gegantina agulla! ¡quins somnis feia venir a l'esperit! Talment s'apareixia com el desig etern de l'home per a arribar al més enllà... o com un símbol de l'ideal que aixeca a l'ànima humana de la misèria de la terra, per a llançar-la a la visió del infinit...

Substraiet-me a viva força a la meditació que m'allunyava del meu propòsit de perdre'm, vaig girar l'esquena a la catedral, desitjós d'entafurar-me per la ciutat, d'esgarriar-me pels seus carrers, com aquell que fes un viatge per un país desconegut. Perdre's en una gran població mai visitada és un plaer semblant al que deuen sentir els navegants descobridors de terres noves, de mons nous. Quina sensació més agre-dolça, la de vagar a l'atzar per vies estranyes i entre ignorats monuments, sense saber mai on s'és, ni veure enlloc gent coneguda. No hi ha emoció més prenyada de sorpreses que la d'anar avançant sempre dins lo enigmàtic, amb la mica d'ànsia que causen a l'esperit totes les coses mai vistes, o potser amb la vaga esperança de topa-se amb rares aventures, d'aquelles que diu que passen, sinistres o luxurioses, en alguns barris dubtosos de les ciutats cosmopolites. Quin goig tan estrany el d'anar caminant, caminant misteri endins, fins a sentir-se temerós d'haver corregut tant, fins arribar a perdre l'esma del trajecte fet i del temps transcorregut.

Perseguit per aquesta dèria, vaig tirar pel primer carrer sense caràcter, sense fesomia, amb les botigues descolorides i les façanes borroses, com una via oberta d'alguns anys per a comunicar una part de ciutat amb l'altra. Vaig trencar per una travessia qualsevol i vaig trobar-me en un barri monumental i silenciós, tot poblat de cases d'aspecte senyorial i circumspecte, en sa major part tancades i barrades. Donava plaer passar per aquells viaranys aristocràtics i solitaris, bo i contemplant els antics palaus i palauets, aquí ogivals encara, tots els altres platerescs. Però, veu's aquí que mentre alçava el cap per veure les pintoresques cobertes dels edificis, comunament rematades per escaient pinyó, m'adono de que es projectava sobre el cel la grandiosa silueta de l'agulla de la Catedral.

-Si que has caminat poc... vaig dir entre mí. -Em pensava qui sap el camí que havia fet, i amb prou feines m'he mogut del mateix lloc...

Llavors vaig empendre amb més delit la caminata, i travessant carrers i carrerons, vaig arribar a una barriada nova, plena de bullícia i moviment. Tot eren botigues de joieria, pelleteries, basars de modes, aparadors de sedes i velluts, exposicions de quadres i mobles d'art. Sumptuoses dames baixaven dels cotxes amb aires de coqueteria i entraven als establiments, mentre que d'altres en sortien i pujaven, gracioses, als vehicles que un cop tancada la portella, amb soroll de detonació, arrencaven a córrer com un llampec. Jo contemplava, encuriosit, aquell espectacle de vida moderna i rica que es reflexava per tot arreu, des de les aceres poblades d'una gernació elegant i desinvolta, fins als balcons més alts de les construccions, plens de rètols d'or, d'esmalt i coloraines, pregonant mil articles i productes.

Mes... altra volta m'adono, al contemplar aquells enlairats reclams, de que la immensa agulla, serena i majestuosa, presidia des de les altures l'agitació de luxes i fantasies mundanals.

-No et podràs perdre- pensava jo. -Estàs condemnat a tenir per guia aquesta aresta...

I, decidit a fugir de la seva presència perfidiosa, jo que tombo a l'esquerra pel primer carrer que veig, un carrer llarg i porticat que va dur-me fins a una plaça espaiosa que era com el centre d'un barri de comerciants a l'engròs. Grans magatzems, fondos despatxos i retolades oficines, instal·lats en pesats edificis de llorda arquitectura, ocupaven l'una banda i l'altra del seriós escenari mercantil, travessat contínuament per colles de gent atrafegada i per munió de feixucs carros carregats de fardos i de bocois. Jo que llavors alço la vista i... veig que continuava acompanyant-me la punxa monumental!

Jo ja em sentia com vigilat, com perseguit, i apressant el pas tant com podia, vaig passar per un indret de poc trànsit, però animat per cants i músiques de piano que sortien dels pisos com riallera remor. Les cases tenien les finestres i els balcons velats per astors de puntes i persianes de tons clars, però per darrera les cortines s'hi endevinaven crespades cabelleres i cossos de dona mig desabillats. Mes, fins en aquell reialme de disbauxa vaig veure amb cert terror que m'anava seguint l'agulla de la Seu, com un fantasma inexorable.

Igual com si m'amagués, vaig ficar-me per un passatge, i caminant a marxes dobles com qui fuig d'una persecució, arribo a una barriada popular, a una barriada obrera, niuada de cases modernes, uniformes i vulgars, però amb les façanes decorades de virolats cartells anunciadors, plens de figures rioleres, grogues, verdes, blaves, roses, que proclamen l'excel·lència d'un bicicle, d'unes pastilles o d'un licor... Però l'espectre també em venia al darrera, vigilant-me des del cel!

Jo, aleshores, ja no sabent què fer, vaig pendre el determini de no alçar més els ulls enlaire. Caminaria sense parar, per avingudes i places, per passatges i travessies, per allà on se'm presentés, però mirant sempre a terra, decidit a perdre'm, a negar-me en les profunditats desconegudes de la ciutat, a emancipar-me així de la tutela humiliant, que no em volia abandonar al meu albir. Vaig reprendre la marxa, resignat a caminar, encara que fos com l'Ahseverus de la llegenda, que hi està condemnat per tots els segles. Anava amb la vista clavada a terra, i l'un darrera l'altre veia canviar els trossos de paviment del carrer, aquí empedrat, allà ensocat, esfaltat el de més amunt, segons els indrets per on passava. Els edificis només els podia veure fins a certa alçada, però pel tros vist endevinava el restant... Ara venia l'escalinata d'una església, ara el parterre d'un jardí, ara els subterranis d'un magatzem, ara els pilans d'un pòrtic, ara el sòcol d'un monument.

Amb la llarga caminada jo em sentia cansat, aclaparat, retut. No poder alçar el cap enlaire era un suplici i encara m'afadigava més. Jo que aleshores aixeco un xic la vista, encara que sense arribar a mirar al cel. Quina visió més calmosa! Em trobava en un barri quiet i modest, com de vila o ciutat forana, tot ple d'intimitat i de recolliment. Per tot arreu es veien botiguetes d'objectes religiosos: en les unes venien sacres, viacrucis, imatges de pietat; en altres, breviaris, novenes i demás llibres de devoció. I el més estrany era que les casetes d'aquell barri devot, semblava que de tant menudes i neulides ni es poguessin tenir dretes, i que apilotades les unes amb les altres s'aguantessin totes arrambant-se a les macisses parets d'un edifici immens que els feia d'esquena i de contrafort.

Alçant una mica més els ulls, vaig reconèixer el grandió edifici tot seguit. Era la Catedral, la Catedral superba, tota eriçada d'arestes i pinacles, però no veia l'agulla enlloc... Em va caldre recular algunes passes per a descobrir-la. És que em venia verticalment a damunt mateix del cap...

No hi havia altre remei. Si volia perdre de vista l'agulla de la Seu, havia d'abandonar la ciutat antiga, plena de memòries del passat.

FI

INDEX

Als benvolents lectors.

Tresor tret d'una novel·la.

En Malsangro.

Festa de rams.

Pulchrum aut aptum.
Honradesa literària.
La mà del misteri.
En Pere Perdis.
El mirall de la Guillema.
Conflicte d'un numismata.
Rei desconegut.
La vida i l'obra.
Caritat desordenada.
L'idil·li nou.
L'encongida.
L'autor de l'obra.
Sepeli idíl·lic
No es perd qui vol.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK LLIBRE D'HISTÒRIES ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its

attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.